

Zelfstandigheid en zelfredzaamheid stimuleren bij kleuters

Hoe kunnen we zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij kleuters verhogen tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?

Educatieve Bachelor in   Educatieve Bachelor Kleuteronderwijs

---

Academiejaar   2022-2023

Zittijd/ examenkans   1ste, examenkans

Promotor   Dhr. Rik De Maré

Student   Famke Goetgeluck

BACHELORPROEF

Zelfstandigheid en zelfredzaamheid stimuleren bij kleuters

Hoe kunnen we zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij kleuters verhogen tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?

Educatieve Bachelor in   Educatieve Bachelor Kleuteronderwijs

---

Academiejaar   2022-2023

Zittijd/ examenkans   1ste, examenkans

Promotor   Dhr. Rik De Maré

Student   Famke Goetgeluck

Woord vooraf

Graag bedank ik bij deze enkele personen die mij hebben geholpen bij het uitwerken van mijn BP.

Eerst wil ik mijn promotor Dhr. Rik De Maré bedanken. Tijdens het schrijven van mijn BP kon ik altijd bij hem terecht voor vragen, tips en feedback. Daarnaast wil ik Mevr. Bieke Finet bedanken voor de gestructureerde Webinars. Zowel via mail en tijdens de lessen kon ik bij haar terecht voor vragen en tips.

Vervolgens bedank ik de scholen, waar ik mocht observeren en enquêtes afnemen. De scholen die ik bedank zijn:

- Daltonsschool De Lotus Gent: onderwijs steden en gemeenten (OVSG)
- Basisschool Sint- Maarten Sijsele: katholiek net (ZILL)
- Basisschool Manitoba Sint-Andries: gemeenschapsonderwijs (GO!)
- Gemeenteschool De Notenlaar Oedelem: onderwijs steden en gemeenten (OVSG)
- Jesuitas Caspe Sagrado Corazón de Jesús Barcelona : CASP- school

De CASP- school, de klasleerkrachten en directie wil ik expliciet bedanken. Daar heb ik zaken mogen uittesten die een meerwaarde waren voor mijn BP. Britt Verleye wil ik ook graag bedanken. Samen met haar heb ik mijn Erasmus avontuur in Barcelona beleefd. Met haar heb ik mijn eindstage uitgevoerd in de CASP- school te Barcelona.

Daarnaast wil ik ook mijn kritische vrienden Annelies Gobert en Linda Lermytte bedanken. Beiden hebben ze tips en feedback gegeven over het werkveld in het onderwijs. Ze ondersteunen mij waar nodig en helpen zaken mee te publiceren in het werkveld.

Graag wil ik mijn coaching groep bedanken. Tijdens de coaching-momenten zijn ze altijd eerlijk en open geweest over mijn onderwerp. Daarnaast gaven ze hun eigen praktijkervaringen mee. De peerfeedback van mijn medestudenten tijdens de tussentijdse deadlines hebben mij zeker en vast geholpen bij het realiseren van mijn BP.

Tot slot wil ik mijn ouders, broers en vrienden bedanken. Zij gaven mij de nodige steun tijdens de zware periodes van deadlines en examens. Daarnaast gaven zij mij kritische feedback tijdens het nalezen van mijn BP. Mijn ouders maakten het mij mogelijk om deze opleiding te starten. Waar ik hen heel dankbaar voor ben.

Abstract

Student:

Goetgeluck Famke

Privé email adres student :

famke.goetgeluck@hotmail.com

Opleiding:

Howest Brugge Educatieve Bachelor Kleuteronderwijs

Promotor:

De Maré, Rik

Zelfredzaamheid en zelfstandigheid stimuleren bij kleuters

Doelgroep:

Leerkrachten en studenten kleuteronderwijs

Samenwerking & partners:

Gobert Annelies

Lermytte Linda

CASP- school te Barcelona Spanje

Zelfstandigheid en zelfredzaamheid verdienen veel aandacht in de ontwikkeling van een kleuter. Deze worden onderbelicht in de organisatie van het klasgebeuren. Met al gevolg dat de leerkracht meer bezig is met zorgtaken. De klasleerkracht heeft als doel de onderwijstijd optimaal te benuttigen. Kleuters kunnen autonoom handelen.

De onderzoeksvraag als volgt: 'Hoe kunnen we zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij kleuters verhogen tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?'

Om antwoord te vinden op deze onderzoeksvraag zijn er vijf deelvragen opgesteld met elk een eigen doelstelling.

Door middel van: systematisch literatuurstudie, online vragenlijsten voor kleuterleerkrachten en kleuters, observaties in diverse scholen en 'good practices' optimaliseren uit Belgische scholen en de CASP-school te Barcelona. Zijn de deelvragen en de onderzoeksvraag beantwoord.

Het praktijkonderzoek bestaat uit een zelfontworpen 'Tips en Tricks' boek met 'good practices' voor kleuterleerkrachten. De inhoud is daarbij gelinkt aan de onderzoeksvraag en deelvragen. Hierbij wil ik graag leerkrachten bewust maken over hun eigen klaspraktijk.

Tot slot zijn er conclusies geformuleerd waarom zelfstandigheid en zelfredzaamheid verhogen in de kleuterklas zo elementair is. Eerst en vooral is de visie van de klasleerkracht cruciaal om deze over te brengen. Het 'Tips en Tricks' boek met geoptimaliseerde praktijkvoorbeelden, is een handig hulpmiddel om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te stimuleren.

Contactgegevens student

Naam: Famke Goetgeluck

GSM/ telefoon nummer: 0475 414 765

E-mail : famke_goetgeluck@hotmail.com

Inhoud

Woord vooraf	1
Abstract	3
1 Inleiding	8
1.1 Motivatie	8
1.2 De probleemstelling	11
1.3 Methodologie	13
1.3.1 De onderzoeksopzet	13
1.3.2 Onderzoeksstrategie	14
1.3.3 Onderzoeksmethodes	16
2. Literatuuronderzoek.....	20
2.1 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid	20
2.1.1 Wat is zelfstandigheid	20
2.1.2 Zelfstandigheidsontwikkeling.....	21
2.1.3 Wat is zelfredzaamheid	22
2.1.4 Vijf aspecten van zelfredzaamheid.....	22
2.1.5 Ontwikkeling naar zelfredzaamheid van het jonge kind	24
2.2 Welbevinden en betrokkenheid.....	25
2.2.1 Wat is welbevinden	25
2.2.2 Wat is betrokkenheid	25
2.2.3 Effecten van een hoog of laag welbevinden en betrokkenheid.....	26
2.2.4 Flow theorie.....	27
2.2.5 Zone van de naaste ontwikkeling.....	28
2.2.6 Hechtingsgedrag.....	29
2.2.7 ABC- model.....	30
2.3 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid in de klaspraktijk	31
2.3.1 Routine	31
2.3.2 Hoeken in de klas.....	33
2.3.3 Materialen in de klas	34
2.3.4 Activiteiten uitwerken in de klas	35
2.3.5 Contractwerk	35
2.4 Probleemoplossend en oplossingsgericht denken.....	36
2.4.1 Wat is oplossingsgericht en probleemoplossend denken.....	36
2.4.2 Herstelgerichte communicatie	37
2.4.3 Zelfsturing en executieve functies (EF)	38
2.4.4 Inspraak van kleuters.....	39
3 Bevraging werkveld	40
3.1 Informatie werkveld	40

3.2	Bevraging leerkrachten	41
3.2.1	Algemene informatie.....	41
3.2.2	Gegevens bevragslijst kleuterleerkrachten	41
3.3	Bevraging enquête kleuters	45
3.3.1	Algemene informatie.....	45
3.3.2	Gegevens bevragslijst	46
3.4	Observatie interventie oplossingsgericht en probleemoplossend denken.....	49
3.4.1	Algemene informatie.....	49
3.4.2	Observatie gemeenteschool De Notelaar	49
3.4.3	Observatie basisschool Manitoba	50
3.4.4	Observatie vrije basisschool Sint-Maarten.....	51
3.4.5	Algemene informatie: CASP- school Barcelona.....	52
3.4.6	Observatie CASP-school probleemoplossend en oplossingsgericht denken	53
4	Eigen visie	54
4.1	Gegevens selecteren	54
4.2	Algemene informatie.....	55
4.3	Zelfstandigheid en zelfredzaamheid	56
4.4	Welbevinden en betrokkenheid.....	57
4.5	Klasinrichting	58
4.6	Interventies probleemoplossend en oplossingsgericht	59
4.7	'Good practices' van zelfstandigheid en zelfredzaamheid	59
5	Praktijk.....	60
5.1	Hoe kom ik aan mijn praktijkonderzoek.....	60
5.2	Uitwerken van mijn 'Tips en Tricks' boek.....	61
5.2.1	Algemene info	61
5.2.2	Hoe ziet het 'Tips en Tricks' boek eruit	62
5.3	Uitvoering 'good practices' in Barcelona	65
5.3.1	De weekkalender.....	66
5.3.2	The Wall of friends of schoudermaatje	67
5.3.3	Inhoud van het materiaal zichtbaar maken	68
5.3.4	Stappenplan jas aandoen	69
5.3.5	Stop- denk- doe strategie	69
5.3.6	Zelfstandigheid en zelfredzaamheid doorheen al de lessen in Barcelona	70
5.4	'Good practices' België.....	70
5.5	Evaluatie 'good practices' Barcelona.....	71
5.5.1	Zelfevaluatie 'good practices' Barcelona.....	71
5.6	Evaluatie 'Tips en Tricks' boek.....	73
6	Resultaat en conclusie.....	74

6.1	Resultaten.....	74
6.1.1	Zelfstandigheid en zelfredzaamheid bij jonge kinderen	74
6.1.2	Bijdragen van welbevinden en betrokkenheid bij zelfstandigheid	75
6.1.3	Zelfstandigheid en zelfredzaamheid verhogen in de klasinrichting.....	76
6.1.4	Interventies die kleuterleerkrachten nemen om probleemoplossend en oplossingsgericht te doen denken.....	77
6.1.5	Optimaliseren van ‘good practices’ van beide landen	78
6.2	Evaluatie	79
6.3	Aanbevelingen.....	81
6.4	Vooruitblik.....	81
	Afkortingenlijst	82
	Lijst met figuren en tabellen	83
	Figuren.....	83
	Tabellen	84
	Literatuurlijst Zelfstandigheid en zelfredzaamheid.....	85
	Bijlagen	1
	Bijlage 1	1
	Onderzoeksopzet planning.....	1
	Bijlage 2	2
	Csikzentmihaly.....	2
	Routine	2
	Bijlage 3	3
	Gegevens enquête leerkrachten	3
	Gegevens enquête kleuters.....	5
	Observatielijsten van gegeven scholen	6
	Bijlage 4	7
	Voorblad ‘Tips en Tricks’ boek en QR- code.....	7
	QR-code naar de classificeer les.....	8
	Bijlage 5	9
	Evaluatielijst voor leerkrachten.....	9
	Evaluatielijst CASP-school.....	10

1 Inleiding

1.1 Motivatie

Tijdens de stages en observaties doorheen de opleiding in diverse scholen: Gemeenschapsonderwijs GO!, katholiek onderwijs: Zin in leren! Zin in leven! (ZILL) en steden- en gemeenten (OVSG) heb ik gemerkt dat zelfstandigheid en zelfredzaamheid te weinig gestimuleerd wordt.

Zelfredzaamheid en zelfstandigheid verdienen veel aandacht in de ontwikkeling van het kind. Soms wordt het onderbelicht in de organisatie van het klasgebeuren.

Als je binnenstapt in een klaslokaal zie je stappenplannen, handleidingen, pictogrammen, symbolen... aan de muren en meubilair hangen.

Tijdens stagedagen en observaties, verwijzen de leerkrachten nauwelijks of niet naar deze hulpmiddelen. Jammer dat leerkrachten die kansen niet optimaal benutten. Als het vrij spel in de hoeken is, kunnen kleuters niet alleen het materiaal/speelgoed uit de kasten nemen. Ook tijdens activiteiten waar kleuters zelfstandig moeten werken, biedt de juf alles aan de kleuters. Die momenten moet je als leerkracht benutten om het materiaal dat ze nodig hebben, zelfstandig te laten nemen. Als leerkracht werk je dan gerichter met een begeleide groep.

Elke leerkracht heeft een eigen visie over zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Er zijn leerkrachten die het continu stimuleren en je hebt leerkrachten die het onderbelichten.

Dit stagevoorbeeld geeft het aan. Op het einde van de dag moet iedereen zijn/haar koek of fruitdoos in de boekentas stoppen. Het duurde bij de ene kleuter langer dan van andere kinderen. De bel gaat en de juf stopt het zelf in de boekentas. Andere leerkrachten, nemen meer tijd daarvoor, en laten het de kleuters zelf doen.

Daarnaast ontstaan er in de klas soms conflicten of problemen. Leerkrachten nemen het woord terwijl kleuters zelf het conflict/probleem kunnen oplossen. Leerkrachten kunnen kleuters stimuleren om conflicten en problemen zelf op te lossen.

Door in gesprek te gaan met externe leerkrachten uit het regulier onderwijs, buitengewoon onderwijs en methodescholen, kwamen we tot hetzelfde besluit. Leerkrachten benutten niet alle leerkansen. Kinderen kunnen al op heel jonge leeftijd zelfredzaam en zelfstandig zijn, ze kunnen veel zaken zelf uitvoeren.

Er zijn scholen die werken met een zachte landing. De meeste scholen hebben dat opgestart in Corona en blijven het daarna verder doen. Wanneer een kleuter binnenkomt in de klas, kan die zijn/haar taak zelfstandig uitvoeren. Je creëert extra onderwijstijd. Onderwijstijd betekent dat leerkrachten tijd moeten benutten om kinderen iets bij te leren (Algoet, 2016).

Tijdens observatiedagen van mijn stages gebeurt dat niet, ze doen te veel gezamenlijk. De juf vertelt welke handelingen de kleuters moeten uitvoeren. Doorheen de dag kan je nog meer zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de jonge kinderen stimuleren.

In de opleiding Educatieve Bachelor Kleuteronderwijs heb ik geleerd dat verscheidene scholen zich meer inzetten op zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Hierbij kijk ik vooral naar methodescholen, wat bij hen een prioriteit is. Om een 'good practices' van zo'n school te vinden, die zich inzet op zelfstandigheid en zelfredzaamheid, heb ik geobserveerd in de Daltonschol De Lotus in Gent.

Mijn alternatieve stage heb ik uitgevoerd in Het Anker (BuBao) type drie en type negen. Type drie zijn kinderen met een ernstige emotionele of gedragsproblemen. Type negen zijn kinderen met ASS maar zonder verstandelijke beperking (Buitengewoon basisonderwijs, z.j.).

In de Stapklas (kleuterklas) zitten ze met acht kleuters. Daar stimuleren ze enorm de zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Ze werken stap voor stap, nemen voldoende tijd en werken met pictogrammen zodat de kinderen zoveel mogelijk autonoom kunnen werken. De pictogrammen die ze in de klas gebruiken zijn concreet weergegeven via Sclera, zwart-wit pictogrammen.

Tijdens de dag zijn er routines en momenten die de zelfstandigheid en zelfredzaamheid stimuleren.

Welke momenten zijn dat en hoe kan je deze optimaal benutten?

Hierbij kijken we naar de dagelijkse activiteiten. Dit zijn activiteiten die dagelijks voorkomen of terugkomen.

Doorheen de BP heb ik met verschillende scholen samengewerkt. Voor de leerkrachten hun privacy, zijn de namen niet voluit geschreven.

De samenwerking met de scholen zijn:

- Onderwijs Steden en Gemeenten (OVSG): De Notenlaar Oedelem
- Katholiek net (ZILL): Sint-Maarten Sijsele
- Gemeenschapsonderwijs (Go!): Manitoba Sint-Andries
- Jesuitas Caspe Sagrado Corazón de Jesús Barcelona

Mijn alternatieve stage heb ik uitgevoerd in 'Het Anker (Bubao)'. In die school heb ik praktijkvoorbeelden gezien die ik meeneem doorheen mijn BP.

Tijdens mijn buitenlandse Erasmus stage heb ik stagegelopen in de CASP- school te Barcelona. Daar onderzoek en werk ik verder aan mijn BP. Ik test daar ook zaken uit.

1.2 De probleemstelling

Leerkrachten voeren diverse zorgtaken uit. De ondervraagde klasleerkrachten van: steden en gemeenten, katholiek net en gemeenschapsonderwijs, zien zorgtaken als handelingen/routines die dagelijks voorkomen tijdens het klasgebeuren. Ze kunnen niet bezig zijn met onderwijstijd, maar meer met zorgtaken.

In de praktijk helpen ze de kleuters met allerlei taken. Toch is het belangrijk dat kleuters zelfstandig en zelfredzaam worden. Te veel zaken uit handen van de kleuters nemen kan belemmerend zijn, voor het ontwikkelen van zelfredzaamheid en zelfstandigheid.

De houding van de leerkracht is een belangrijke factor in het ontwikkelen van zelfstandigheid en zelfredzaamheid. We merken dat er hierbij grote individuele verschillen zijn tussen de leerkrachten onderling en ook naar hun klasinrichting toe. Kleuters moeten te veel praktische vragen stellen aan de leerkracht. We moeten proberen alle onderwijskansen van kleuters te benutten. Levenslang leren is niet weg te denken en dat begint al in kleuterperiode. De kleuterperiode begint van twee en een half jaar tot en met zes jaar.

De ruimte en tijd waar kleuters aan zelfstandigheid en zelfredzaamheid kunnen ontwikkelen, is niet altijd optimaal. Wanneer leerkrachten de klok zien tikken, beginnen ze opdrachten zelf uit te voeren. Sommige kleuters zijn afwachtend om instructies uit te voeren en de leerkracht voert onder tijdsdruk de taak zelf uit. Dit komt meestal omdat die kleuters de taak te traag uitvoeren of niet gemotiveerd zijn.

Een goede instructie, routine en consequentie van de leerkracht is cruciaal om te leren. Kinderen moeten zelf leren nadenken over hoe ze instructies kunnen uitvoeren. Daarnaast denken ze ook aan problemen die ze zelf kunnen oplossen en aanpassen.

De probleemstelling leidt tot volgende onderzoeksvraag.

Hoe kunnen we zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij kleuters verhogen tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?

Mijn onderzoeksvraag is opgedeeld in verschillende deelvragen:

1. Wat is zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij jonge kinderen?
2. Hoe kan zelfstandigheid bijdragen tot het welbevinden en betrokkenheid van kleuters?
3. Hoe kunnen we via de klasinrichting zelfstandigheid en zelfredzaamheid bevorderen?
4. Welke interventies nemen leerkrachten nu al binnen de klaspraktijk om kleuters meer oplossingsgericht en probleemoplossend te doen denken?
5. Hoe kunnen we zelfstandigheid en zelfredzaamheid van Spaanse/Catalaanse kleuters optimaliseren door de 'good practices' van beide landen te combineren?

Aan de hand van mijn deelvragen heb ik de volgende vijf doelstellingen opgesteld.

1. Beschrijven wat zelfredzaamheid en zelfstandigheid inhoud bij jonge kinderen.
2. Onderzoeken wat de effecten op het welbevinden en betrokkenheid zijn van een zelfstandige kleuter.
3. Onderzoeken hoe we in hoeken, activiteiten en routines meer zelfstandigheid en zelfredzaamheid kunnen bieden.
4. Onderzoeken welke interventies leerkrachten al nemen binnen de klaspraktijk om kleuters oplossingsgericht en probleemoplossend te doen denken.
5. Combineren van 'good practices' rond zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

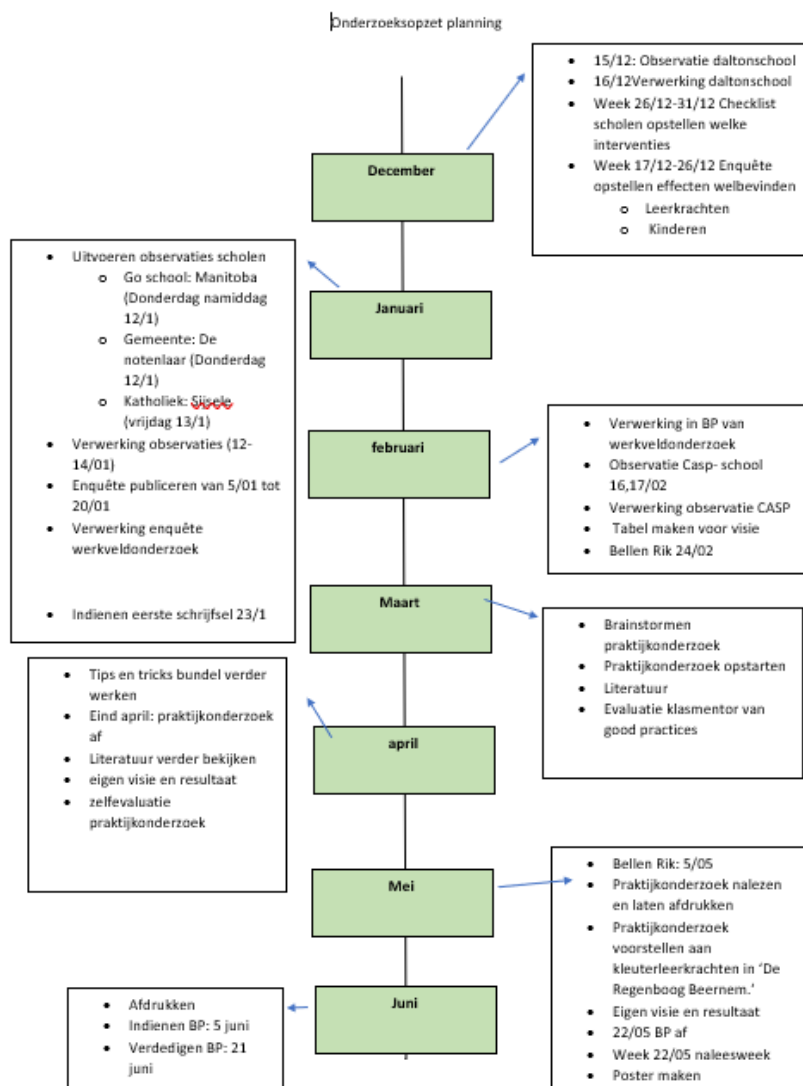
1.3 Methodologie

1.3.1 De onderzoeksopzet

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden heb ik de deelvragen onderzocht. De deelvragen maken deel uit van het geheel, om mijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Deze deelvragen heb ik nog eens onderverdeeld in doelstellingen, die ik wil bereiken.

Doorheen mijn BP werk ik met een onderzoeksopzet planning. Deze is terug te vinden op (figuur 1).

Via deze planning hou ik mij strikt aan de datums en deadlines. Het geeft me structuur en houvast voor de uitvoerde taken.

Figuur 1: Onderzoeksopzet

1.3.2 Onderzoeksstrategie

Deze BP is onderverdeeld in vijf verschillende delen.

1. Literatuurfase/literatuuronderzoek
2. Onderzoeksmethode
3. Eigen visie
4. Uitwerking praktijk
5. Conclusie

In mijn literatuurstudie wordt er informatie verzameld om 'zelfstandigheid en zelfredzaamheid' te definiëren. Naast de definitie ga ik in mijn literatuurstudie kijken naar 'welbevinden en betrokkenheid van het jonge kind.' Dan onderzoek ik in de literatuur hoe we de klasinrichting van een kleuterklas kunnen optimaliseren zodat de kleuters zelfstandiger en zelfredzamer worden.

Doorheen de BP bespreek ik het jonge kind. Het jonge kind zijn schoolgaande kinderen in de kleuterperiode. Deze leeftijd gaat van twee en een half tot zes jaar.

Tijdens de literatuurstudie haal ik informatie uit: boeken, websites, artikels, pdf- bestanden, wetenschappelijke artikels...

In mijn werkveldonderzoek observeer ik in de Daltonschool de Lotus in Gent. De visie van Dalton zet in op zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Dit doe ik a.d.h.v. een checklist. De 'good practices' die ik gezien heb in de Daltonschool neem ik mee tijdens het uitwerken en praktijkonderzoek. Daarnaast bekijk ik hoe de leerkracht inzet op zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

Om een optimaal beeld te krijgen van het welbevinden en betrokkenheid bij het jonge kind, voer ik een enquête uit. Die enquête voer ik uit bij kleuterleerkrachten en kleuters.

Wat zien en ondervinden kleuterleerkrachten bij een hoog of laag welbevinden en betrokkenheid? En welke effecten geeft het op de zelfstandigheid en zelfredzaamheid?

Deze online enquête geef ik kwalitatief weer. Daarnaast neem ik een enquête af bij zes kleuters uit de derde kleuterklas. Hierbij ondervraag ik het welbevinden en betrokkenheid over zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Om deze zo representatief mogelijk weer te geven, bespreken we de enquête met de klasleerkrachten.

Tijdens het werkveldonderzoek hou ik contact met mijn kritische vrienden. Mijn ene kritische vriend, Linda Lermytte, staat in het onderwijs als ondersteuner in de basisschool. Aan haar vraag ik om de enquête te verspreiden in haar netwerk. Mijn andere kritische vriend, Annelies Gobert, betrek ik bij het opstellen van mijn vragenlijsten. Daarnaast lezen mijn kritische vrienden zaken van mijn PB na.

Vervolgens observeer ik in drie verschillende scholen van verschillende netten: Katholiek net, steden en gemeenten en gemeenschapsonderwijs GO!. Daarbij ga ik a.d.h.v. een turfchecklist observeren welke interventies leerkrachten nemen, om oplossingsgericht en probleemoplossend te doen denken.

Ik voer een gesprek met de leerkrachten wat zij zien onder de begrippen: 'zelfredzaamheid en zelfstandigheid.'

Deze stappen voer ik ook uit in de CASP- school te Barcelona waar ik mijn eindstage en BP verder uitwerk.

In mijn praktijkonderzoek vergelijk ik de gegeven scholen van België met de CASP- school in Barcelona. De praktijkvoorbeelden wil ik overnemen, optimaliseren en uitwerken.

Praktijkvoorbeelden die ik gezien heb en die nog niet van toepassing zijn, test ik uit in de CASP- school. Van alle diverse praktijkvoorbeelden maak ik een eigen ontwerp.

In de conclusie schrijf ik de evaluatiefase uit. Deze beschrijft hoe mijn werkveld en praktijkonderzoek verlopen is. Hierbij blikken we terug naar het onderzoek. Om de conclusie tot zijn geheel te vormen, maak ik een evaluatielijst voor kleuterleerkrachten. Deze laat ik invullen door de klasleerkracht van de CASP-school te Barcelona.

1.3.3 Onderzoeksmethodes

Hieronder volgen de uitgeschreven doelstellingen met de bijhorende onderzoeksmethode. De onderzoeksmethode legt uit hoe de doelstellingen bereikt worden. Deze methodes en doelstellingen zijn noodzakelijk om mijn deelvraag en hoofdvraag te kunnen beantwoorden.

Doelstelling 1: Beschrijven wat zelfredzaamheid en zelfstandigheid inhoud bij jonge kinderen.

In de eerste doelstelling komt de definitie van zelfredzaamheid en zelfstandigheid tot uiting. Hierbij verzamel ik secundaire data. Uit die data haal ik informatie uit: wetenschappelijke artikelen, boeken, websites, masterproeven...

Methode: Literatuuronderzoek, literatuurstudie

Doelstelling 2: Onderzoeken en beschrijven wat de effecten op het welbevinden en betrokkenheid zijn van een zelfstandige kleuter.

In doelstelling twee definieer ik welbevinden en betrokkenheid. Ik onderzoek wat de effecten zijn van een hoog of laag welbevinden en betrokkenheid. Hierbij ga ik aan de slag met secundaire data.

Daarnaast onderzoek ik de effecten op het welbevinden en betrokkenheid van een al dan niet zelfstandige kleuter. Hierbij komt primaire data aan de slag.

Deze doelstelling zal bereikt worden door een online enquête voor kleuterleerkrachten en kinderen.

De online enquête is door 32 kleuterleerkrachten ingevuld uit diverse scholen. Met de bevragslijst analyseer ik de gegevens en geef deze kwalitatief weer. Hierbij komt triangulatie aan de slag. Van der Donk en Van Lanen (2012) onderscheiden 3 soorten. Bij deze doelstelling komt methodische triangulatie in kaart. Secundaire data worden gecombineerd met primaire data (Decin, et al. 2019).

Naast leerkrachten bevraag ik zes kleuters van de derde kleuterklas uit verschillende netten. De kleuters die de vragenlijst invullen zijn uit de scholen.

- Basisschool Manitoba Sint-Andries (GO!)
- Vrije basisschool Sint- Maarten Sijsele (Katholiek onderwijs)
- Gemeenteschool De Notelaar Oedelem (Steden en Gemeenten)

Uit elke klas ondervraag ik twee kleuters. Na de enquête met de kleuters overloop ik die met de leerkrachten, of de enquête valide is.

Bij het opstellen van de enquêtes maak ik gebruik van mijn kritische vrienden. Aan Annelies Gobert vraag ik feedback over de opstelling van de enquêtes. De feedback geeft ze weer a.d.h.v. een checklist. Aan Linda Lermytte vraag ik of het mogelijk is om de enquête door te sturen in haar netwerk naar kleuterleerkrachten.

Methode: Literatuuronderzoek, enquêtes voor 32 kleuterleerkrachten en zes kleuters uit de derde kleuterklas

Doelstelling 3: Onderzoeken hoe we in hoeken, activiteiten en routines meer zelfstandigheid en zelfredzaamheid kunnen bieden.

Bij doelstelling drie ga ik in literatuurstudie onderzoeken hoe we onze hoeken zo optimaal kunnen gebruiken zodat de kleuters zelfstandig aan de slag gaan. Ik doe de studie naar de verschillende soorten hoeken in de klas. Maar ook naar de verschillende soorten activiteiten die in een kleuterklas voorkomen. Daarnaast definieer ik het begrip 'routine' en onderzoek ik wat we daaronder zien. Hierbij wordt er aan literatuurstudie gedaan en wordt er informatie gehaald uit: boeken, wetenschappelijke artikelen, websites...

Methode: literatuuronderzoek, literatuurstudie

Doelstelling 4: Onderzoeken welke interventies leerkrachten al nemen binnen de klaspraktijk om kleuters oplossingsgericht en probleemoplossend te doen denken.

In doelstelling vier verzamel ik primaire data via literatuur over oplossingsgericht en probleemoplossend denken.

Daarna observeer ik in de drie gegeven scholen van verschillende netten, de interventies van de leerkrachten. De observaties vinden in de gegeven scholen plaats.

- Basisschool Manitoba (GO!)
- Vrije basisschool Sint- Maarten (katholiek)
- Gemeenteschool De Notenlaar (Steden en gemeenten)

Binnen deze scholen observeer ik a.d.h.v. een turf checklist in een derde kleuterklas. De checklist is nagelezen door kleuterjuf Erika Rabaey, tweede en derde kleuterklas Vrije Basisschool Ter Bunen te Oedelem.

Hierbij komt triangulatie aan de slag. Van der Donk en Van Lanen (2012) onderscheiden drie soorten. Bij deze doelstelling komt brontriangulatie in kaart. Secundaire data worden gecombineerd met primaire data (Decin, et al. 2019).

De turf checklist zal ik ook toepassen in de CASP- school in Barcelona. Daar zal ik dezelfde observatie uitvoeren en nagaan welke interventies de leerkrachten nemen voor jonge kinderen.

Methode: Literatuurstudie, observatie in drie verschillende scholen

Doelstelling 5: Combineren van 'good practices' rond zelfstandigheid en zelfredzaamheid

In deelvraag vijf ga ik mijn observaties uit België en mijn observaties uit de CASP- school te Barcelona vergelijken met elkaar. De goede praktijkvoorbeelden zal ik integreren, combineren of verder uitwerken en zo kom ik tot nieuwe voorbeelden of verdere uitwerking om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te bevorderen.

Deze werk ik uit in mijn praktijkonderzoek in de CASP- school in Barcelona. De nieuwe praktijkvoorbeelden laat ik evalueren door een evaluatielijst in CASP.

Methode: Observaties uit België en Barcelona, evaluatielijst

2. Literatuuronderzoek

2.1 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid

Doorheen de BP nemen we de goede praktijkvoorbeelden van Daltonschool De Lotus in Gent mee. De visie van Daltononderwijs zet in op de component: 'zelfstandigheid.' De kinderen doen aan "zelfstandig leren en werken" (Daltonschool De Lotus Gent, 2022).

Daltononderwijs richt zich op planmatig en doelgericht werken. Hierbij moeten de kleuters probleemoplossend denken. De kleuters bepalen doorheen hun schoolloopbaan hun eigen beste werk- en leerwijze. Ze moeten voor zichzelf zorgen (Daltonschool De Lotus Gent, 2022).

Zelfstandigheid en zelfredzaamheid zijn essentiële begrippen in de ontwikkeling van het jonge kind. Om aan zelfstandigheid en zelfredzaamheid te kunnen doen, komt het begrip zelfsturing aan bod (Angelique, 2020, 19 maart).

In 2018 definieert Smidts het begrip zelfsturing als volgt. "Zelfsturing is het vermogen om effectief je gedrag te sturen, zodat je het beste uit jezelf en je interactie met anderen kunt halen" (Smidts, 2018, p. 17).

2.1.1 Wat is zelfstandigheid

Zelfstandigheid komt de laatste jaren meer en meer aan bod.

De opvoeder verwent de kinderen te veel. We doen te veel in hun plaats terwijl de kleuters het zelf kunnen. 'Verwennen' is een groot woord, maar opvoeders doen het te veel voor de kinderen.

Daarom moeten we leren de kinderen het zelf te laten doen (Bisschop & Compennolle, 2010).

Kinderen zijn niet meer voortdurend afhankelijk van anderen. Zelfstandigheid is een leerproces waarbij kinderen aan de slag gaan met kennis en vaardigheden (Nederlandse Dalton Vereniging, 2022).

Zelfstandigheid kunnen we op verschillende manieren ontdekken. We hebben het begrip “zelfstandig leren.” (Debeu & Van Avondt 1999, p. 43). Het is een onderwijskundig begrip. We willen de kinderen zelf aan de slag laten gaan (Debeu & Van Avondt 1999).

Kleuters bepalen zelf wat ze doen en denken zelf na. De beslissingen die ze nemen, bekijken en ervaren ze. Ze dragen zelf verantwoordelijkheid over hun eigen handelen.

Kinderen kiezen en denken zelf na om daarna handelingen alleen uit te voeren (Algoet, 2016).

De definitie van Debeu en Van Avondt (1999) over zelfstandigheid gaat als volgt: “Zelfstandigheid houdt in dat kinderen steeds meer zelfstandig taken leren te volbrengen en steeds minder afhankelijk zijn of worden van volwassenen” (Debeu & Van Avondt, 1999, p. 43).

2.1.2 Zelfstandigheidsontwikkeling

Röhner en Wenke (2004) hebben een stappenplan ontwikkeld voor zelfstandigheid. Het geeft de ontwikkeling in doelen weer. De stappen om zelfstandiger te worden.

Het start met een praktisch doel. In het praktische doel komt veiligheid aan bod. Veiligheid geeft de ruimte weer, waar kinderen zich bevinden. Binnen het klasklimaat krijgen ze individuele hulp en aandacht. Betrokkenheid is hierbij een cruciale factor. Hoe groter de zelfstandigheid is, hoe groter de betrokkenheid van de kinderen is. De leerkracht heeft hier een rol in. Als het programma van de leerkracht aantrekkelijk is en op niveau van het kind. Stijgt de betrokkenheid van het kind (Röhner & Wenke, 2004).

Daarnaast hebben we een pedagogisch-didactisch doel. Onder het pedagogische doel staat het begrip competentie. “Competentie is het geloof in eigen kunnen.” Kinderen leren hun eigen mogelijkheden ontdekken en groeien naar zelfstandig leren (Röhner & Wenke, 2004, pp. 44-45).

Onder het didactische doel is autonomie. De kinderen leren zelf oplossingen vinden. Om oplossingen te vinden, maken ze gebruik van hun sociale doel. Denk maar bijvoorbeeld aan klasgenoten. Ze maken gebruik van de relaties en samenwerkingen die ze hebben, om autonoom of samen problemen op te lossen (Röhner & Wenke, 2004).

2.1.3 Wat is zelfredzaamheid

Zelfredzaamheid is een ruim begrip. In het woord horen we het woord 'zelf' en 'redzaamheid.' Synoniemen voor het woord 'zelf' zijn: alleen, autonoom, autonomie.

Redzaamheid kunnen we definiëren door: "hij of zij beschikt over voldoende mogelijkheden om het hoofd te bieden aan opgaven waarvoor eenieder zich in het leven gesteld ziet..." (Custers, 2016, p. 7).

Zelfredzaamheid definiëren we als volgt: "Zelfredzaamheid is het vermogen om voor jezelf te kunnen zorgen" (Ritchie, 2022).

Algoet (2016) beschreef zelfredzaam als volgt: "Zelfredzaam zijn is zelfstandig werken en denken. Deze vaardigheid is zeer belangrijk voor het leren en leven" (Algoet, 2016, p. 15).
Je kan jezelf redden en hulp vragen wanneer het nodig is (Angelique, 2020, 19 maart).

2.1.4 Vijf aspecten van zelfredzaamheid

Boone (2015) verdeelt zelfredzaamheid in vijf aspecten.

Het eerste aspect is de "praktische zelfredzaamheid." Kinderen moeten voor zichzelf kunnen zorgen. Je blijft niet afhankelijk van iemand. Tijdens noodsituaties moet je kunnen ingrijpen en jezelf beschermen (Boone, 2015).

Daarnaast heb je "lichaamshygiëne." Onder lichaamshygiëne zit een "gezonde en veilige levensstijl." Kleuters moeten weten wat gezond is en wat niet. Lichaamsverzorging hoort daarbij. Bv: wanneer onze handen vuil zijn, moeten we deze wassen. Als de neus vuil is, snuiten we de neus. Kleuters moeten zorg leren dragen voor zichzelf.

Het derde aspect binnen zelfredzaamheid is "milieu en gezondheidseducatie." Opvoeders geven een voorbeeldgedrag voor de kinderen. We moeten de kleuters goede eet- en leefgewoonten leren. Bv: Elke dag één/meerdere(n) stuk(ken) fruit eten. Maar ook in de natuur exploreren en experimenteren.

Daarnaast is “verkeer en mobiliteit” ook een belangrijk aspect van zelfredzaamheid. In de kleuterklassen leren de kinderen om te functioneren in het verkeer. De opvoeders geven hun kennis en laten de kleuters deelnemen aan verkeerssituaties. Kleuters moeten het verkeer kennen, maar ook hun plaats in het verkeer. In de kleuterklassen gaan ze aan de slag met bv: verkeersregels, symbolen, kleuren...

Daarbij stimuleren ze de zintuigen om op signalen te reageren en de motorische vaardigheden door te fietsen.

Het laatste aspect is “techniek.” Kleuters leren in de kleuterklas diverse technieken aan met technische materialen en gereedschappen om te hanteren. Daarnaast experimenteren ze met bv: drijven en zinken. Door te exploreren en experimenteren in de kleuterklas, ervaren ze zelfvertrouwen door het te hanteren (Boone, 2015, pp. 309- 334).

2.1.5 Ontwikkeling naar zelfredzaamheid van het jonge kind

Angelique (2020) geeft weer dat zelfredzaamheid een proces in ontwikkeling is. Het dynamische proces van het jonge kind is continue in ontwikkeling. Het stimuleren van zelfredzaamheid wordt niet enkel op school geleerd. Thuis wordt de ontwikkeling verdergezet en gestimuleerd. De voorbeelden van de ontwikkeling geeft ze als volgt weer. Elke kleuter groeit op eigen tempo in de ontwikkeling.

1. Peuters: twee en een half jaar- drie jaar

Peuters worden langzamer zelfredzamer in hun peutertijd. De ene peuter is al sneller in ontwikkeling dan de andere bv: zindelijkheid. In de peuterklas zijn er kleuters zindelijk, andere niet.

Zindelijk worden is een natuurlijke rijping en leerproces. Het klasklimaat is van groot belang, zo voelen peuters zich veilig en durven ze vragen stellen in een veilig klasklimaat. Als leerkracht moet je de peuters hierin aanmoedigen en ondersteunen om zo veel mogelijk stapsgewijs uit te voeren.

2. Vier- vijfjarige kleuters

Tijdens deze jaren maken de kleuters een grote voorwaarts vordering. Ze zijn nu kleuters i.p.v. peuters. Overdag zijn de kleuters zindelijk. Het klaslokaal ruimen ze zelfstandig met bijsturingen van de klasleerkracht. De kleuters wachten hun beurt af, maar het mag niet te lang duren. Vragen durven ze stellen aan de leerkracht.

3. Vier- vijfjarige kleuters

Zij kunnen zelfstandig hun jas aan- en uittrekken. De rits dichtritsen of knopen los-en vastmaken is soms nog moeilijk. Er zit een grote groei in de zelfredzaamheid ontwikkeling.

4. Vijf- zesjarige kleuters

Zij zijn zelfstandiger en zelfredzamer. Ze ruimen de klas op zonder hulp van de leerkracht. Wachtbeurten worden uitgebreider. Daarnaast kunnen ze zelfstandig hun jas aandoen en dichtmaken. Op het einde van de kleuterperiode kunnen ze hun veters strikken (Angelique, 2020).

2.2 Welbevinden en betrokkenheid

2.2.1 Wat is welbevinden

Welbevinden kunnen we volgens F. Laevers als volgt definiëren. “Welbevinden verwijst naar ‘zich thuis voelen’, het ‘zichzelf kunnen zijn’, het zich emotioneel ‘veilig’ voelen, het ‘met volle teugen genieten’ op het oog, wat zich uit in spontaniteit, vitaliteit, innerlijke rust” (Finet, 2020-2021, p. 51).

Als kleuters zich thuis voelen en genieten in de klas, zetten leerkrachten in op de interesses van de kleuters. Ze kijken wat er in hen omgaat. “Welbevinden en betrokkenheid is de ‘motor’ voor het leren en de ontwikkeling genoemd” (Finet, 2020-2021, p. 51).

De motivatie van de kinderen is elementair om te leren zelfstandig en zelfredzaam te zijn.

Leerkrachten streven naar intrinsieke motivatie. Intrinsieke motivatie is de motivatie die vanuit de kinderen komt. De kinderen voeren zaken uit met plezier. De kinderen zijn geïnteresseerd en geboeid. Wanneer kinderen met plezier leren en aandachtig zijn, raken ze in hun flow (Finet, 2020-2021).

2.2.2 Wat is betrokkenheid

Welbevinden hangt vast met een tweede indicator en dat is betrokkenheid.

Betrokkenheid definieert Laevers et al. (2014). als volgt: “Betrokkenheid verwijst naar de intensiteit van de activiteit, naar concentratie, ‘opgeslorpt zijn’, het voluit gaan in, tijd vergeten bezig zijn, het plezier beleven aan exploreren, waar het kind zich aan de grens van het eigen kunnen beweegt” (Finet, 2020-2021, p. 51).

2.2.3 Effecten van een hoog of laag welbevinden en betrokkenheid

Welbevinden en betrokkenheid staan in verbinding met elkaar. Beide zijn “procesvariabelen dat wil zeggen dat het geen eigenschappen van een persoon zijn, maar de uitkomst van een complex samenspel tussen een bepaalde situatie (aanpak) en de persoon” (Fukkink, 2017, pp. 15-17).

Kleuters kunnen een hoog of laag welbevinden en betrokkenheid hebben. Een hoog welbevinden heeft een invloed op de persoonsontwikkeling. Kleuters voelen zich competent: ‘Ik kan iets.’ Ze creëren een groter zelfvertrouwen waardoor ze zelfstandiger worden. Een hoge betrokkenheid kan je zien doordat kleuters open en spontaan zijn. Ze durven exploreren, experimenteren en je ziet de kinderen genieten (Fukkink, 2017).

Kleuters ervaren bij een hoog welbevinden een goede zelfsturing en ondernemingszin (Laevers et al., 2016).

Naast een hoog welbevinden kunnen er ook kleuters zijn met een laag welbevinden. Zij uiten zich meer in frustraties en er ontstaat stress. De kleuters voelen zich niet goed in hun vel (Laevers et al., 2016).

De eerste levensjaren zijn doorslaggevend voor een kind. Daar wordt alles in ontwikkeling gebracht en vormt mee je persoonlijkheid. Als een kind dan al reeds een laag welbevinden heeft, kan dat lijden tot psychische problemen. Ze ervaren de gevoelens niet meer en duwen deze weg.

Deze psychische problemen kunnen zichtbaar blijven (van Beemen, 2018).

Volgende emoties tonen aan op een laag welbevinden: huilen, roepen, angstig reageren, zich verstoppen... (Laevers et al., 2016).

Kinderen met een hoge betrokkenheid zitten in hun flow en zijn heel geconcentreerd. Ze hebben geen oog voor andere activiteiten. Ze zijn gefocust en voelen zich blij, omdat het inspeelt op de interesses (Finet, 2020-2021).

Een lage betrokkenheid bij een kind is te zien door: geen focus, niets teweegbrengt, geen interesse toont, niets opneemt... (Laevers et al., 2016).

Leerkrachten moeten inspelen op het hoge welbevinden en betrokkenheid. Kinderen beleven plezier en dit maakt een grote invloed op de persoonsontwikkeling. Ze krijgen het gevoel van competent te zijn. Ze durven experimenteren en exploreren. Daardoor krijgen ze een positief zelfbeeld, weerbaarheid en zelfvertrouwen (Fukkink, 2017).

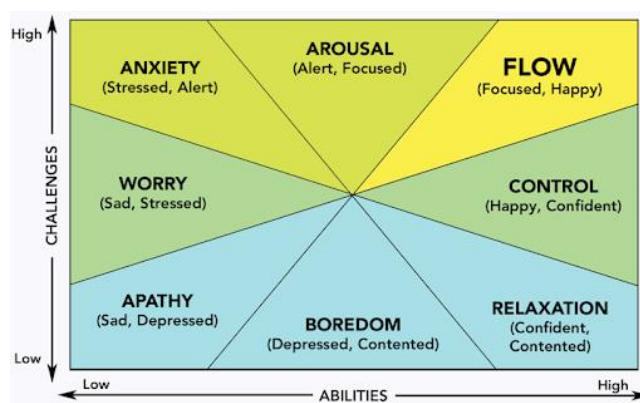
De leerkracht moet geloven in de mogelijkheden van de kinderen (Nederlandse Dalton Vereniging, 2022).

Leerkrachten moeten kinderen motiveren in een veilige werkomgeving. Door een gevarieerd programma te hebben naar de interesses van de kinderen stijgt hun welbevinden en betrokkenheid. Daarnaast door zelfstandig te leren, leren de kinderen omgaan met hun eigen mogelijkheden. Ze geloven in hun eigen competentie, eigen kunnen en de ontwikkeling bevordert (Röhner & Wenke, 2004).

2.2.4 Flow theorie

De Amerikaanse/Hongaarse psycholoog Mihaly Csikszentmihaly heeft in de jaren '70-80' onderzoek gedaan naar hoe geluk en creativiteit verbonden zijn met elkaar. Uit onderzoek schreef Csikszentmihaly dat 'Flow' de 'gemoedstoestand' is. Het tegenovergestelde is passiviteit (apathy).

Wanneer kinderen in de klas in hun flow zitten verliezen ze de tijd uit het oog. Ze zijn gefocust en gelukkig. Deze factoren hebben invloed op het welbevinden en betrokkenheid. Via hun hoog welbevinden en betrokkenheid, stijgt hun zelfstandigheid door te experimenteren (Peeters, 2020). (Figuur 2) heeft het flow-model van Csikszentmihalyi weer.

Figuur 2: Model Csikszentmihaly

2.2.5 Zone van de naaste ontwikkeling

Naast de flow theorie van Csikszentmihalyi hebben we de ZNO van Vygotsky (1978). Beide theorieën liggen zeer dicht bij elkaar. Wanneer kinderen zich goed voelen in hun vel en ze zijn betrokken, komen ze in hun flow.

Ze komen in hun flow door net boven hun niveau te werken. Wanneer het niveau te laag is, komen ze tot verveling. Als het te hoog is, komen ze tot frustraties. De opdracht is te moeilijk. Kleuters voeren de opdracht dan niet zelf uit, maar vragen om hulp. Daarom werk je het best op 'de zone van naaste ontwikkeling' van Vygotsky (1978). Door op het niveau van de ZNO te werken stimuleer je de zelfstandigheid. Als opvoeder heb je de taak om kinderen te stimuleren om het alleen uit te voeren (Laevers et al., 2016).

Vygotsky (1978) onderscheidt twee ontwikkelingsniveaus. "Het actuele niveau en hogere ontwikkelingsniveaus. Het actuele niveau verwijst naar activiteiten die kinderen op eigen kracht zelfstandig uitvoeren. Daarnaast hebben we nog het hogere ontwikkelingsniveau. Een niveau boven het kind." (Dierickx & Koelman 2021, pp. 130-132).

Kinderen bouwen kennis en vaardigheden op die ze niet zelfstandig kunnen verwerven (Dierickx & Koelman, 2021).

Daarbij gaan ze stap voor stap aan de slag. Vygotsky (1978) gaf een betekenis aan scaffolding. Scaffolding is een opstijgende trap naar zelfstandigheid. Als een kind vandaag iets kan doen in samenwerking, kan het dat morgen alleen. De stap naar zelfstandigheid (Dierickx & Koelman, 2021).

2.2.6 Hechtingsgedrag

Als kinderen zich goed voelen in de klas is het welbevinden hoger. John Bowlby (1969) heeft onderzoek gedaan bij weeskinderen na WOII.

Na WO II waren er slechte omstandigheden waarin kinderen leefden. Ze zaten in weeshuizen veel te dicht op elkaar. Ze vertoonden alarmerende reacties. Er waren te weinig verzorgers om de kinderen goed op te voeden. De kinderen kregen daardoor te weinig affectie.

Uit Bowlby zijn onderzoek blijkt dat jonge kinderen hechting nodig hebben om te kunnen overleven. Onder hechtingsgedrag verstaan we: “gedrag dat het jonge, hulpbehoevende kind of dier vertoont om de nabijheid van een volwassen soortgenoot te bewerkstelligen en te handhaven” (van Beemen, 2018, pp. 159-162).

Als kinderen zich gehecht voelen in de klasgroep, zullen ze zich ook beter ‘thuis’ voelen en is het welbevinden hoger. Door hechting en de vertrouwde omgeving, durven kleuters experimenteren en exploreren die de zelfstandigheid en zelfredzaamheid verhoogt (van Beemen, 2018).

Röhner en Wenke (2004) geven aan dat je een veilig klasklimaat moet creëren. Als je een veilig klasklimaat hebt, zullen kinderen meer zelfstandiger zijn (Röhner & Wenke, 2004).

2.2.7 ABC- model

Volgens M. Vansteenkiste hebben kinderen drie basisbehoeften nodig om tot leren te komen (Aelterman & Vansteenkiste, z.j.).

Hierbij maken we gebruik van de zelf-determinatie theorie van Deci & Ryan (2000).

We gebruiken hierbij drie begrippen: autonomie, verbondenheid en competentie (Van Waetermeulen, 2020-2021, pp. 3-7).

Autonomie “verwijst naar vrijheid en keuzes die kinderen maken in hun denken, voelen en handelen” Kinderen voelen zich autonoom, onafhankelijk en zelfstandig (van Beemen, 2018).

Ze hebben een eigen wilskracht om keuzes te maken en bepalen (Van Waetermeulen, 2020-2021).

Verbondenheid is hoe verbonden je bent met je klas en mede kleuters. Een veilig klasklimaat is de basis om te groeien naar zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Kinderen moeten zich comfortabel en verbonden voelen met elkaar. Een gemotiveerde leerkracht is de basis voor een gemotiveerde kinderen (Aelterman & Vansteenkiste, z.j.).

Heylen en Holvoet (2022) verdeelt verbondenheid in vijf cirkels.

- Een band met jezelf
- Een band met de ander
- Een band met voorwerpen/ materialen
- Een bad met de samenleving
- Een band met het grotere levensgeheel

De eerste drie banden zijn onmisbaar voor kleuters. Daarna geraken ze verbonden met de andere diverse banden (Heylen & Holvoet, 2022).

Competentie is het gevoel van ‘ik kan iets.’ Ik voel me bekwaam. Kinderen bereiken hun doel, dat ze voor ogen hadden. Competentiebehoefte is cruciaal. Hoe meer kinderen het gevoel hebben, ik kan iets. Gaan ze nieuwe dingen uittesten, experimenteren en exploreren. Wanneer kinderen geen competentie gevoel ervaren, geraken kinderen gefrustreerd (Aelterman & Vansteenkiste, z.j.).

2.3 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid in de klaspraktijk

2.3.1 Routine

Algoet (2016) beschrijft routine als volgt: “routines zijn wederkerende situaties, die gekoppeld zijn aan welbepaalde tijd en plaats op school” (Algoet, 2016, p. 18).

Röhner en Wenke, (2004) beschrijven dat routines automatiseringen zijn van gedrag. Dit kan pas bereikbaar zijn als kinderen het nut daarvan inzien.

Een routine die voor kleuters herkenbaar is, voelt veiliger aan. Ze durven handelingen zelfstandig uitvoeren. Routines dienen voor twee functies. De eerste functie is routines vervullen uit fysieke nood. De tweede functie zijn routines als overgangsmomenten.

Routines verdelen we onder gekende en niet gekende routines.

Routines bij jonge kleuters nemen veel tijd in beslag. Als leerkracht moet je er veel tijd en aandacht aan besteden, zodat ze het zelfstandig kunnen uitvoeren. (Tabel 1) heeft aan hoeveel tijd er elke dag naar routines gaat.

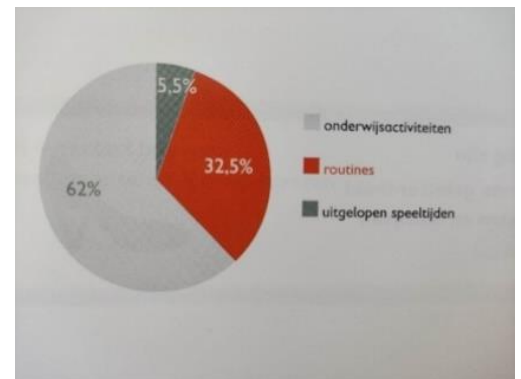
Fysieke vaardigheden groeien doorheen de kleuterperiode bv: neus snuiten. Op jonge leeftijd kunnen peuters/kleuters nog niet zelfstandig hun neus snuiten. Door veel stimulans en handeling uit te voeren worden ze er zelfstandiger in. Oudere kleuters snuiten zelfstandig hun neus en voelen wanneer deze vuil is. Hierbij verwijs ik naar de ontwikkeling van zelfstandigheid (Röhner & Wenke, 2004).

Routines zetten we in tijdens overgangsmomenten. Die momenten komen dagelijks voor in de klaspraktijk. Bv: Na het opruimen jas aan voor de speeltijd.

Algoet (2016) heeft onderzocht dat kleuters bepaalde routines kennen en (h)erkennen van thuis uit.

Routines kunnen we onderscheiden in gekende en niet-gekende. Niet gekende routines zijn routines die kleuters niet kennen. Bied hierbij oefenkansen aan zodat de routines gekend worden.

Gekende routines zijn routines die kleuters kennen. Deze worden zo snel mogelijk zelfstandig uitgevoerd. Hierdoor is er meer onderwijstijd.

Tabel 1: Diagram routine

Doorheen alle routines is het cruciaal om kinderen te stimuleren en hen naar een hoger niveau te tillen. Kinderen worden doorheen herhalende routines op vaste plaatsen en tijdstippen, zelfstandiger en zelfredzamer (Algoet, 2016).

2.3.2 Hoeken in de klas

Een klas bestaat uit verschillende hoeken waar kleuters in kunnen spelen. Een doordachte klasinrichting is doorslaggevend om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te bevorderen (Antonissen, 2019).

De volgende hoeken kan je in een klas terugvinden: de huishoek, de bouwhoek, de knutselhoek, de timmerhoek, de schrijfhoek, de taalhoek, de leeshoek, zand en watertafel, de rekenhoek, de themahoek... (Antonissen, 2019, pp. 75-98).

Wanneer je een hoek inricht, moet je met de volgende vijf aspecten rekening houden (Debeu & Van Avondt, 1999, p. 51).

- Plaats van de hoek
- Materiaal
- Dosering
- Hanteerbaarheid
- Overzichtelijkheid

Wanneer je een hoek inricht, moet je rekening houden met de plaats van de hoek. Denk maar aan de looproutes van kinderen. Hierbij moeten ze plaats genoeg hebben. Benut alle mogelijkheden van je ruimte optimaal. Als leerkracht moet je nadenken waar de vaste activiteiten gebeuren (Antonissen, 2019).

Deze hoeken staan voor een langere periode in de klas. Je kan ook wisselende hoeken hebben bv: themahoeken (Heylen & Van en Meerssche, 2020).

Denk na over de rustige en drukke hoek bv: een knutselhoek zet je best niet naast een leeshoek (Antonissen, 2019).

Het materiaal in een hoek, moet de kleuters nieuwsgierig maken. Het materiaal is het best aan te bieden in halfhoge doorschijnbare dozen. De kleuters nemen het speelgoed zelfstandig. Op de voorkant van de dozen moet de inhoud visueel zichtbaar zijn. Een afbeelding van de inhoud van de kast biedt structuur en hanteren de kleuters het zelf.

Bied niet te veel materiaal aan in je klas. Doseer het materiaal en verander het regelmatig. Zo prikkel je de fantasie van de kleuters (Antonissen, 2019).

Bied loose parts materialen aan. “Voorwerpen of materialen die kinderen kunnen manipuleren, veranderen, verplaatsen en combineren, zonder opdracht of bedoeling vooraf”

(Antonissen, 2019, p. 121).

2.3.3 Materialen in de klas

In de klas zijn er diverse materialen. Materialen dat het jonge kind zelf mag hanteren, maar ook materialen waar de leerkracht een hoofdverantwoordelijkheid over heeft. Bv: verfbussen, lijmpotjes... De materialen in de klasinrichting liggen best op een vaste plaats. Kinderen kunnen het materiaal zelfstandig hanteren en nemen.

Hierbij is de zichtbaarheid van de kasten cruciaal. Kinderen moeten zien welk materiaal er in de kasten zit. (Röhner & Wenke, 2004).

Röhner en Wenke (2004) geven aan dat bij materialen ook afspraken moeten gemaakt worden. Wanneer de afspraken duidelijk zijn, kan je het jonge kind verantwoordelijkheid geven voor het materiaal (Röhner & Wenke, 2004, pp. 46-50).

2.3.4 Activiteiten uitwerken in de klas

Binnen de klaspraktijk kan de leerkracht "keuze activiteiten en verplichte activiteiten" geven.

In keuze activiteiten hebben we nog een onderverdeling van totaal vrije keuze en beperkte keuze. Een totaal vrije keuze, mogen de kleuters zelf bepalen waarmee ze willen spelen en wat ze ermee willen uitvoeren. Het ligt volledig in de handen van de kinderen. Daarnaast hebben we nog een beperkte keuze. In een beperkte keuze, maakt de leerkracht op voorhand een selectie.

Die keuzes moet je visueel zichtbaar maken voor kleuters. Dit kan a.d.h.v. een keuzebord (Debeu & Van Avondt, 1999)

Naast keuzeactiviteiten komen er ook verplichte activiteiten of moet activiteiten voor in het klasgebeuren. Verplichte of moet activiteiten zijn activiteiten die ze verplicht moeten maken. Wanneer kinderen zelf verplichte activiteiten moeten plannen, maak je gebruik van een planbord (Debeu & Van Avondt, 1999, pp. 61-70).

Jonge kinderen willen voortdurend zelfstandig te werk gaan. Geef kinderen ruimte en aanbod door de dag om zelfstandig aan de slag te gaan (Röhner & Wenke, 2004).

2.3.5 Contractwerk

Door kleuters zelf te bepalen wanneer ze willen werken, creëer je een gevoel van eigenaarschap (Debeu & Van Avondt, 1999).

"Contractwerk is een organisatievorm waarbij elk individueel kind een eigen activiteitenpakket (het contract) krijgt. De taken zijn aangepast aan de individuele noden van het kind. Deze taken/ activiteiten moet het kind binnen een afgesproken periode afwerken." (Finet, 2020-2021, p. 36).

Contractwerk is meer dan een takenbundel dat kleuters moeten maken. Het is een uitdagend leermoment waarbij kleuters intensief bezig zijn met leren tijdens hun ontwikkeling. Kleuters voeren het op eigen tempo uit. Tijdens contractwerk zien we moet- en mag opdrachten.

F. Laevers streeft ernaar toe om meer mag- taken of keuze activiteiten te hebben dan moet- taken. Kleuters krijgen meer een competentie gevoel, daarvoor is het cruciaal om te differentiëren (Heylen

& Van en Meerssche, 2020). De leerkracht bepaalt of de takenbundel als het een dagtaak of een weektaak is. Kinderen voeren de opdrachten zelfstandig uit (Röhner & Wenke, 2004).

2.4 Probleemoplossend en oplossingsgericht denken

2.4.1 Wat is oplossingsgericht en probleemoplossend denken

L. Cauffman heeft onderzocht dat “oplossingsgericht werken een praktische manier is van denken en werken die aansluit bij het leven en werken van alledag” (Cauffman & Schafranski, 2022, p. 13).

Binnen oplossingsgericht en probleemoplossend denken speelt de leerkracht een belangrijke rol. We nodigen kleuters uit om het zelf op te lossen. Dit vraagt voor kinderen een grote inspanning. Hierbij kunnen er frustraties voorkomen. Het voordeel is dat kinderen autonoom de eigenaar zijn van de oplossing (Van den Acker, 2015).

Om de denkstrategie van de kinderen te bevorderen, stel je het best ‘hoe’ vragen. Als leerkracht verantwoordt best je eigen denkstrategie (Klasse, 2018, 23 mei).

Als een leerkracht ruimte en tijd biedt aan kleuters, stimuleert het zelfvertrouwen en welbevinden. Ze krijgen verantwoordelijkheid en vrijheid om zelf na te denken. Ruimte en tijd bieden, stimuleert het oplossingsgericht en probleemoplossend denken. Kinderen nemen zelfstandig beslissingen (Nederlandse Dalton Vereniging, 2022).

Kleuters kunnen zelf oplossingen bedenken en zoeken. Daarbij moeten ze onderling communiceren met elkaar. Door te communiceren denken ze zelf na. Ze stellen zelf vragen op, en geven deze weer aan klasgenoten. Daarna verwerken de klasgenoten de vragen.

Hierbij moeten ze het probleem analyseren en zelf antwoorden zoeken voor het probleem.

Als ze geen antwoord vinden op het probleem, kunnen ze hulp inschakelen van de leerkracht. Hierbij doen de kinderen aan probleemoplossend en oplossingsgericht werken in een veilig klasklimaat.

Wanneer ze zich veilig voelen en aan explorerend leren kunnen doen. Worden ze zelfstandiger en zelfredzamer (Röhner & Wenke, 2004).

Röhner en Wenke (2004) beschrijven explorerend leren als volgt: “betekent automatisch dat fouten gemaakt zullen worden” (Röhner & Wenke, 2004, p. 59).

2.4.2 Herstelgerichte communicatie

In herstelgerichte communicatie komt “verbindende communicatie” aan bod (Finet, 2020, p. 70). De leerkracht richt zich niet op relaties die beschadigd zijn, niet op de overtreding. Hierbij stel je open vragen en worden deze met respect behandeld. De kleuters nemen verantwoordelijkheid over hun gedrag en reflecteren erover. Verbindende communicatie brengt rust bij problemen en toont respect aan beide partijen. De leerkracht neemt hierbij een neutrale positie in (Finet, 2020).

Hierbij denkt de kleuter na over de eigen gedragingen. Door herstelgericht te werken, is het een leermoment voor de kleuter. Beerten en Van Waterschoot (2020) geven de kleuters de kans om eigen keuzes te maken en te participeren binnen herstelgerichte communicatie (Beerten & Van Waterschoot, 2020).

Binnen herstelgericht werken nemen beide partijen verantwoordelijkheid om tot een oplossing te komen. Ze eindigen met zelfgemaakte afspraken om conflicten te voorkomen (Bracke, 2020-2021).

2.4.3 Zelfsturing en executieve functies (EF)

Als kinderen oplossingsgericht en probleemoplossend denken, maken ze gebruik van zelfsturing. Smidts (2018) definieert zelfsturing als volgt. “Zelfsturing is de mogelijkheid om je emoties, gedachten en gedrag te managen, te monitoren, onder controle te houden... om sociaal en doelgericht gedrag te komen in het dagelijks leven.” (Feryn, 2021, p. 13).

Adele Diamond heeft onderzoek gedaan binnen de EF. Zelfsturing is afhankelijk van denkprocessen. Dit zijn namelijk executieve functies. Hij onderscheidt EF in drie componenten: impulscontrole, werkgeheugen en cognitieve flexibiliteit (van Beemen, 2018, p. 134-135).

Impulscontrole of inhibitie: “Houdt in dat je in staat bent om enerzijds ongepast gedrag of irrelevante prikkels te onderdrukken en anderzijds selectief aandacht te richten” (Feryn, 2021, p. 18).

Werkgeheugen: “Stelt je in staat om informatie tijdelijk vast te houden, terwijl je tegelijkertijd andere handelingen of bewerkingen uitvoert” (Feryn, 2021, p. 21).

Cognitieve flexibiliteit: “Verwijst naar het vermogen om snel en accuraat te wisselen tussen het uitvoeren van twee (of meer) verschillende taken” (Feryn, 2021, p. 24).

EF heeft invloed op de sociaal- emotionele ontwikkeling. Kinderen leren zich beter inleven. Op kleuterleeftijd heeft het voordelen op planningsvaardigheden. EF. en zelfsturing moeten kleuters toepassen om zelf probleemoplossend te kunnen denken. (Feryn, 2021).

Binnen EF. en zelfsturing bepalen de kleuters zelf hun gedragingen, gedachten en emoties. Hierbij is de ‘Stop- denk- doe’ strategie ontworpen (figuur 3).

Bij deze strategie stoppen de kinderen met de handeling, ze denken zelf na en voeren het dan uit. Kleuters worden bewust van hun eigen handelen (Feryn, 2021).

Door het stopwoord te gebruiken, beseffen kinderen dat ze moeten stoppen. Ze zijn er bewust van dat ze een andere strategie moeten bedenken (Klasse, 2018, 23 mei).

Figuur 3: 'Stop denk doe strategie'

2.4.4 Inspraak van kleuters

Door kleuters inspraak te geven in de klasgewoonten, stimuleren we kleuters om probleemoplossend te doen denken. Door handelingen te evalueren, moeten ze zelf terugblikken en nadenken over hun eigen gedragingen. Heylen en Holvoet (2022) geven het praktijkvoorbeeld mee om een klassenraad met de kleuters te houden. Ze evalueren de hoeken uit de klas, voorbije activiteiten of bepalen hoe zij activiteiten zien. Ze krijgen vrij initiatief om hun werking in de klas beter te maken.

Door de kleuters het te laten verwoorden en oplossingsgericht te werken stimuleer je zelfstandigheid en zelfredzaamheid (Heylen & Holvoet, 2022).

3 Bevraging werkveld

3.1 Informatie werkveld

Om mijn onderzoeksvraag als een geheel te kunnen beantwoorden, is er een focusgroep binnen het werkveld opgesteld. Met deze gegeven groep werk ik samen doorheen mijn praktijkonderzoek. In (Tabel 2) is de focusgroep weergegeven.

Good Practices: focusgroep	
Daltonschool De Lotus Gent (GO!)	De Bijtesklas - Tweede en derde kleuterklas
Werkveldonderzoek en focusgroep, gegeven scholen	
Gemeenteschool De Notenlaar (OVSG)	De rode klas - Derde kleuterklas
Vrije Basisschool Sint-Maarten (ZILL)	- Derde kleuterklas
Basisschool Manitoba (GO!)	- Derde kleuterklas
CASP- school Barcelona	- MOPI 3: P3: 3 - 4 jarigen - MOPI 4: P4: 4 -5 jarigen

Tabel 2: Focusgroep werkveldonderzoek

Binnen het eerste deel van de bevraging is er een online enquête afgenomen bij kleuterleerkrachten. Hierbij hebben 32 leerkrachten deze ingevuld. Via de enquête wil ik te weten komen 'hoe het welbevinden en betrokkenheid voor jonge kinderen kan bijdragen tot zelfstandigheid.'

Daarnaast zijn er bij zes kleuters uit de focusgroep binnen de gegeven scholen ook een online enquête afgenomen. Hierdoor wou ik de deelvraag kunnen beantwoorden.

Als laatste zijn er interventies die leerkrachten nemen om kleuters oplossingsgericht en probleemoplossend te doen denken. Vervolgens is er wat informatie over de werking in de CASP-school en hoe zij te werk gaan.

3.2 Bevraging leerkrachten

3.2.1 Algemene informatie

De enquête is afgenomen bij 32 kleuterleerkrachten. Met de enquête onderzoeken we de effecten op het welbevinden en betrokkenheid van een zelfstandige kleuter.

De enquête voor leerkrachten is gestart op vijf januari en liep tot twintig januari. De enquête is via online tools verspreid geweest: sociale media, e-mail...

De gegevens zijn weergegeven in cirkel en staafdiagrammen.

3.2.2 Gegevens bevravingslijst kleuterleerkrachten

Tijdens het onderzoek hebben er 32 kleuterleerkrachten de enquête ingevuld. Hierbij zijn er 31 vrouwen en één man. Het onderzoek bestaat uit zesentwintig vragen 'Hoe de zelfstandigheid en zelfredzaamheid bij kleuters verhoogt tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?'

Uit de bevravingslijst zijn de meest waardevolle gegevens eruit weergegeven. De volgende gegevens zijn uit het onderzoek aan bod gekomen.

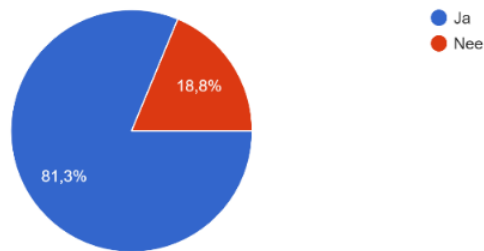
Materiaal en speelgoed in de klas

(Tabel 3) toont aan dat 81,3% van de kinderen, zelf speelgoed/materiaal uit de kasten mag nemen uit de klas. 18,8% van de kleuters, mag geen speelgoed/materiaal uit de kasten nemen.

(Tabel 4) geeft weer dat 43,8% zelf het speelgoed mag kiezen waarmee ze willen spelen. 6,3% het blauwe gedeelte van het diagram mag nooit zelf bepalen waarmee ze willen spelen.

2. Kunnen de kleuters zelf het materiaal/speelgoed uit de kasten nemen?

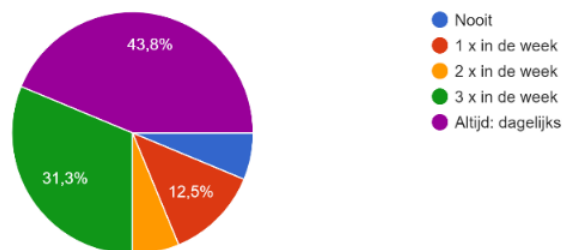
32 antwoorden

Tabel 3: Cirkeldiagram Speelgoed zelf uit de kasten halen

3. Kiezen de kinderen zelf het speelgoed waarmee ze willen spelen?

32 antwoorden

Tabel 4: Cirkeldiagram keuze speelgoed

Zichtbaarheid van afspraken in de klas

De klas en speelplaats afspraken moeten kleuters weten van wat mag en niet mag. Deze worden voornamelijk afgebeeld met pictogrammen omdat kleuters nog niet kunnen lezen. (Tabel 5) toont aan dat 59,4% van de leerkrachten de klasafspraken duidelijk maakt met pictogrammen. 39,4% maakt het niet duidelijk. 6,2% (groene en gele stuk van het diagram) visualiseert alleen de moeilijke afspraken of verwoordt het. Naast de klasafspraken, hebben we de afspraken op de speelplaats. Deze toont (Tabel 6) aan. De meerderheid 58,1% visualiseert niet de speelplaats afspraken. 41,9% visualiseert deze wel.

6. Zijn de klas afspraken zichtbaar in de klas door pictogrammen?

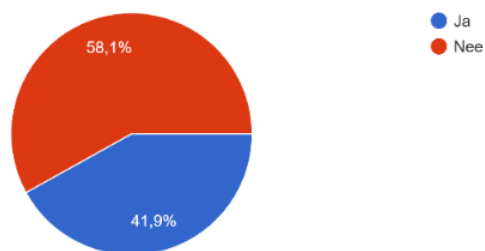
32 antwoorden

Tabel 5: Cirkeldiagram zichtbaarheid van de afspraken

7. Zijn de speelplaats afspraken zichtbaar door pictogrammen?

31 antwoorden

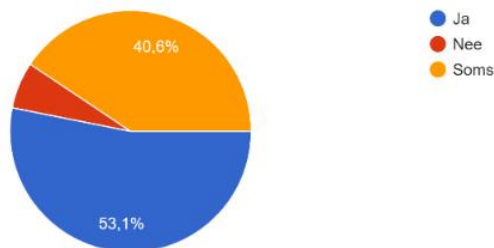
Tabel 6: Cirkeldiagram zichtbaarheid speelplaats afspraken

Evaluatie met kleuters

(Tabel 7) geeft weer dat 6,3% (de rode stuk van het diagram) van de ondervraagde leerkrachten nooit de werken/taken met de kleuters evalueert. 40,6% doet het soms, wanneer het de leerkracht uitkomt en 53,1% evalueert samen met de kinderen.

13. Evalueert U samen met de kinderen het thema of de werkjes?

32 antwoorden

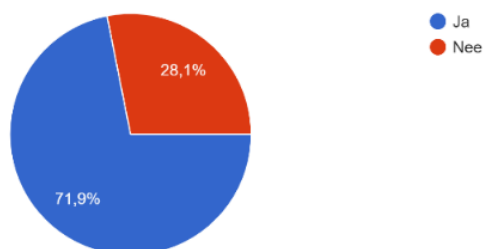

Tabel 7: Cirkeldiagram evalueren van creaties

Doorheen het jaar werken leerkrachten diverse thema's uit. (Figuur 10) toont dat 28,1% van de leerkrachten geen inbreng vraagt aan de kleuters. De leerkrachten bepalen het thema zelf. 71,9% van de leerkrachten laat de kleuters inbreng hebben in het thema die aan bod komt.

20. Krijgen de kinderen inbreng bij het uitwerken van het thema?

32 antwoorden

Tabel 8: Cirkeldiagram inbreng kleuters

3.3 Bevraging enquête kleuters

3.3.1 Algemene informatie

Voor de kleuter bevravingslijst, zijn er in totaal zes willekeurige kleuters van de derde kleuterklas opgenomen uit de focusgroep. De volgende drie gegeven scholen zijn de focusgroep.

- Gemeenteschool De Notenlaar Oedelem
- Basisschool Manitoba Sint-Andries
- Vrije basisschool Sint-Maarten Sijsele

De enquête is afgenomen bij 50% meisjes en 50% jongens uit de derde kleuterklas. In de klassen, waren de klasleerkrachten allemaal juffen. De enquêtes zijn nadien doorgenomen door de klasleerkrachten als die representatief is. De enquête bestaat uit vijftien vragen. Met deze enquête onderzoeken we hoe het 'welbevinden en betrokkenheid is van een zelfstandige kleuter', hoe het kind zich daarbij voelt.

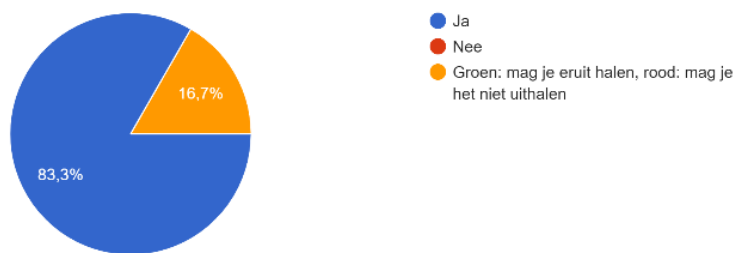

3.3.2 Gegevens bevragsingslijst

Speelgoed uit de kasten nemen

(Tabel 9) geeft weer dat 83,3% mag zelfstandig het speelgoed uit de kasten nemen. 16,7% mag dat alleen doen wanneer er een groene bol aan de kast of opbergdoos hangt. Als er een rode bol aan hangt, betekent dat het materiaal gesloten is. Ze mogen dat speelgoed er dan niet uithalen.

2. Neem jij alleen het speelgoed uit de kast?
6 antwoorden

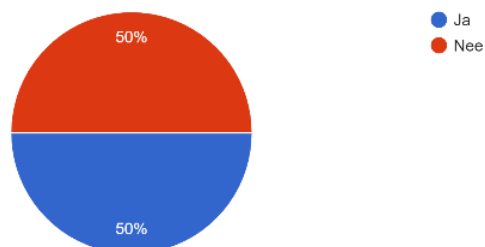

Tabel 9: Cirkeldiagram zelfstandig speelgoed uit kasten nemen

Zelfstandig opdrachten uitvoeren

50% van de ondervraagde kleuters mag alleen opdrachten uitvoeren in de klas. 50% mag geen opdrachten zelfstandig uitvoeren in de klas. Onder praktijkvoorbeelden valt daaronder: de scharen uit de kast nemen, alleen naar het toilet gaan, werkblaadjes nemen, puzzels uit de kast vragen aan de juf. (Tabel 10) heeft het cirkeldiagram weer.

4. Mag jij alleen opdrachten uitvoeren in de klas? Welke?
6 antwoorden

Tabel 10: Cirkeldiagram opdrachten alleen uitvoeren in de klas

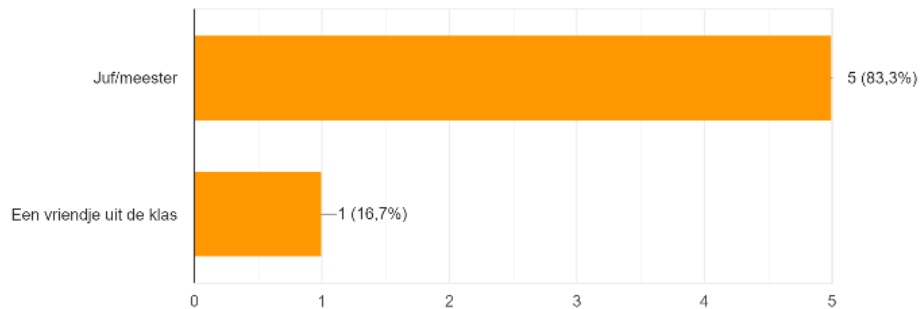
Hulp vragen in de klas

(Tabel 11) geeft weer dat 83,3% hulp vraagt aan de klasleerkracht. 16,7% vraagt eerst hulp aan een vriendje uit de klas voor ze naar de klasleerkracht gaan.

Ze gaan naar het vriendje als ze met een probleem zitten, of als iets niet lukt zoals gewenst.

7. Aan wie vraag jij het meeste hulp, wanneer er iets niet goed lukt?

6 antwoorden

Tabel 11: Staafdiagram aan wie vraag een kind de meeste hulp

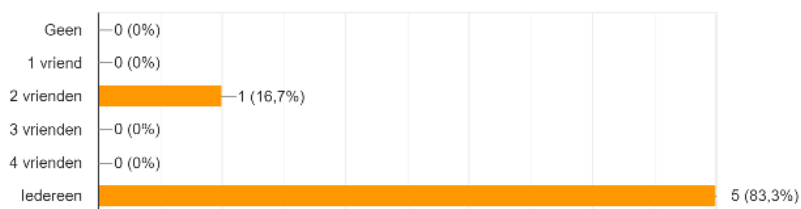
Sociale contacten en gevoelens in de klas

Aan de ondervraagde kinderen blijkt dat vijf kinderen, 83,3% iedereen van de klas als vriend beschouwt.

Eén kind 16,7% beschouwt twee kleuters van de klas als vriend. Deze hebben ze bewezen door namen van kinderen uit de klas op te sommen. Wanneer het meer dan vier namen waren, is het beschouwd als iedereen van de klas. (Tabel 12) geeft weer hoeveel vriendschappen ze hebben in de klas.

11. Wie zijn je vrienden in de klas?

6 antwoorden

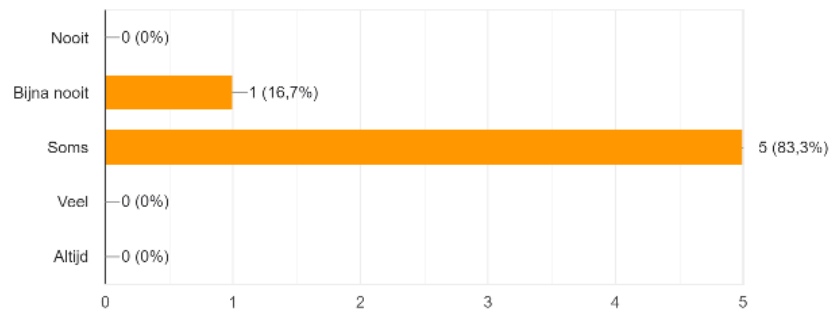

Tabel 12: Staafdiagram aantal vrienden in de klas

(Tabel 13) heeft de gevoelens van de kleuters weer in de klas. 83,3% heeft soms verdriet in de klas. Het verdriet komt voor wanneer ze zich niet goed voelen in hun vel door bv: andere kinderen maken iets kapot, als ze vallen op de speelplaats, als er iets niet lukt zoals het kind het wil. Eén iemand voelt zich bijna nooit verdrietig in de klas.

12. Ben je soms triestig in de klas

6 antwoorden

Tabel 13: Staafdiagram gevoelens in de klas

3.4 Observatie interventie oplossingsgericht en probleemoplossend denken

3.4.1 Algemene informatie

Tijdens het werkveldonderzoek zijn in de gegeven scholen observaties geweest.

In die scholen zijn de interventies van probleemoplossend en oplossingsgericht denken geobserveerd. Dit is gebeurd a.d.h.v. een turf checklist.

In de literatuurstudie is literatuur onderzocht van oplossingsgericht en probleemoplossend denken.

Na het literatuuronderzoek, zijn de interventies in klaspraktijken geobserveerd.

3.4.2 Observatie gemeenteschool De Notelaar

In de gemeenteschool De Notelaar bij juf S. en juf A. zitten veertien kleuters. De juffen werken week om week. De ene leerkracht werkt meer op taal en de andere op wiskunde.

De problemen die onderling bij de kleuters voorkomen, zijn vooral bij het kiezen van de hoek en de start van het spel. De kleuters kunnen het materiaal/speelgoed niet alleen uit de kast nemen. De juf neemt het materiaal/speelgoed en zet het op de speeltafel.

Bij een probleem tijdens het spel, gaat de juf mee naar de hoek en vraagt: 'Wat is er?' De klasleerkracht luistert naar beide verhalen van de kleuters. De juf geeft zelf de oplossing.

Bv: 'Je moet het stappenplan volgen om de postkaart klaar te maken.'

Figuur 4: QR-code turfchecklist De Notelaar

In de klas zijn volgende zaken aanwezig: een weekbord, een takenbord met verschillende taken en hoekaanduiding. Op de hoekaanduiding hangen er kaarten met een bepaalde kleur van bol bv: roze. Daaronder hangen de kettingen. Die kettingen hebben hetzelfde kleur als de bijpassende bol. Bv: bouwhoek, kleur roze. Binnen de klasinrichting zijn er open kasten. Het speelgoed/materiaal zit in niet transparante dozen. Daarnaast bevinden er geen visuele afbeeldingen van de inhoud erop. Op de dozen, hangen er groene of rode sterren. Die sterren geven aan of de hoek open of gesloten is. Via volgende QR- code (figuur: 4) is de volledige turf checklist van gemeenteschool De Notelaar terug te vinden.

3.4.3 Observatie basisschool Manitoba

Juf H. geeft les aan het tweede- derde kleuterklas. Er zitten twintig kleuters in de klas. De klas is een graadklas met acht tweede kleuters en twaalf derde kleuters.

De klasruimte is niet ruim genoeg voor het aantal kleuters. De klasleerkracht werkt parallel met de andere klasleerkracht van het tweede-derde kleuter. De klassen bevinden zich naast elkaar. De kleuters wisselen van klas tijdens het hoekenwerk en vrij spel. Door na te vragen aan de klasleerkracht, meldt ze dat ze activiteiten ook uitvoeren samen in één grote groep.

De problemen tussen de kleuters onderling, bevinden zich vooral in de hoeken. Kleuters nemen materiaal af van elkaar of spelen er niet mee zoals gewenst. De juf grijpt in na het probleem. De kleuters vertellen eerst het probleem en daarna gaat de klasleerkracht in op het probleem.

De juf vraagt: 'Wat is er gebeurd? Hoe komt het?' Het komt meerdere keren voor dat de juf het antwoord van het probleem zegt. Maar ze richt zich naar 'Hoe en wat' vragen. Bv: Hoe moet je het doen? Wat gebeurt er? Ze luistert naar het verhaal van beide kleuters. Tijdens het probleem praat de juf op een rustig tempo met haar normale stem.

In de klasruimte is een aanmoedigingsblad met slagzinnen. Wanneer kleuter zelf conflicten oplossen of positief gedrag stellen, gebruikt de klasleerkracht het blad.

In de klasinrichting zijn volgende zaken aanwezig: een contractbord aanwezig in matrixvorm, een takenbord, met diverse taken visueel afgebeeld en een hoekaanduiding met een getalbeeld. Daarop bevestigen ze hun wasknijper bij de hoek waar ze willen spelen.

De opbergruimtes in de klas zijn open houten kasten. Het materiaal en speelgoed dat in de kasten zit, zijn afgebeeld met het geschreven woord. De turf checklist is terug te vinden op (figuur 5).

Figuur 5: QR-code turf checklist Manitoba

3.4.4 Observatie vrije basisschool Sint-Maarten

In de derde kleuterklas bij juf K. zitten er eenentwintig kleuters en vier ATN. De klas is heel ruim en bevindt zich op de zolder. In de klas voeren de kleuters zelfstandige taken uit.

De conflicten tussen de kinderen tijdens de observatie komen voor in hoekenwerk en vrij spel. Juf K. gaat naar de hoek waar het probleem zich bevindt. Daarbij luistert ze naar beide kanten van het verhaal. Na het luisteren, vraagt ze aan de kleuter. 'Wat kan je doen? Hoe kan je het aanpakken?' Door de 'hoe' en 'wat' vragen komen de kleuters zelf tot een oplossing en doen ze aan herstelgerichte communicatie (Bracke, 2020-2021).

Tijdens het gesprek praat de juf op een normale, rustige stem. Ze verheft of dempt haar stemgebruik niet.

Tijdens problemen in een gezamenlijke activiteit., stelt de klasleerkracht open vragen. Hierbij denken de kleuters autonoom tot ze tot een gezamenlijk antwoord/oplossing komen.

Wanneer er een probleem zich voordoet i.v.m. de hoeveelheid kleuters die mag spelen in de hoeken. Verwijst ze naar het hoekenbord. De hoeken zijn visueel afgebeeld. Daarnaast hangen er kettingen die ze zelf hanteren, als ze in een hoek spelen.

In de hoek hangt dezelfde afbeelding en kleur van het hoekenbord met een getalbeeld erop. Als er een probleem zich voordoet zegt de juf: 'Met hoeveel zijn jullie? Wat doe je als je geen ketting hebt?' De klasleerkracht vertelt wat ze ziet en verwijst naar de klasafspraken.

In de klas is er een planbord, hoekaanduiding met getalbeeld, hoekenbord met de gegeven hoeken, contractwerkbord en takenbord aanwezig.

Het speelgoed zit in open kasten met daarbij een afbeelding van de inhoud van de doos. De kleuters kunnen het materiaal/speelgoed zelfstandig hanteren.

De volledige resultaten van de turf checklist is beschikbaar via de QR-code, zie (figuur 6).

Figuur 6: QR-code turfchecklist Sint-Maarten

3.4.5 Algemene informatie: CASP- school Barcelona

Voor het werkveldonderzoek ben ik aan de slag gegaan tijdens mijn eindstage in de CASP- school te Barcelona. Daar ben ik twee en een half weken aan de slag gegaan in P4 of MOPI 4. En twee en een half weken in P5 of MOPI 5. P4 zijn de vier- vijf jarigen en P5 zijn de vijf- zes jarigen. Het onderzoek is voornamelijk in P4 gebeurd.

De visie van de CASP-school zet in op de autonomie van de kleuters. Daarnaast stimuleren de leerkrachten het fonologisch bewustzijn. De ruimtes van de klassen zijn een verdieping in een appartementsgebouw. In de P4 klas zitten achtendertig kleuters met twee klasleerkrachten. De klasleerkrachten werken samen parallel. Op school krijgen de kleuters Catalaans, Spaans en één uur per dag Engels. Daarnaast hebben ze leerkrachten die gespecialiseerd zijn. Bv: muziek, Catalaans voorlezen, sport...

De klasruimte bestaat uit één grote ruimte. In die ruimte zijn er verschillende tafels en stoelen. Een plooitafel kunnen ze gebruiken om de grote ruimte te verdelen. In de klas zijn ook kapstokken. Daaraan hangen de kleuters hun boekentas met logo van de school en schilders schort. De jassen van de kleuters hangen aan de kapstokken op de gelijkvloers. Daarboven hangen er symbolen van dieren waar de MOPI naartoe genoemd is bv: zeedieren.

In de klasruimte zijn er kapstokken, lavabo's en toiletruimte aanwezig. Dit gebruiken de kleuters autonoom. Via observatie in de CASP-school was te zien dat de kleuters zelf het materiaal nemen waarmee ze willen spelen. Voor de activiteit legde de klasleerkracht het materiaal op tafel, waar de kinderen niet zelfstandig aan kunnen. Daarna mogen ze het zelf hanteren.

3.4.6 Observatie CASP-school probleemoplossend en oplossingsgericht denken

Wanneer er problemen voorkomen in P4, neemt de klasleerkracht de kinderen onmiddellijk bij zich.

Ze luistert naar beide verhalen van de kleuters. Hierbij zit ze op ooghoogte van de kleuters.

Ze laat de kinderen de oplossing niet verwoorden, maar helpt meezoeken naar de oplossing. De

kinderen moeten 'perdona' tegen elkaar zeggen. Daarna mogen ze terug spelen in de klasruimte. De klasleerkracht lost het probleem op.

Als er problemen voorkomen die zich niet bij de klasleerkracht hebben afgespeeld, lost de leerkracht die toezicht houdt het probleem op.

4 Eigen visie

4.1 Gegevens selecteren

Tijdens mijn probleemstelling botste ik op het probleem dat kleuterleerkrachten activiteiten uitvoeren tijdens het klasgebeuren voor het jonge kind. Ik vind dat kleuters meer zelfstandig zaken kunnen uitvoeren. De leerkracht moet niet het probleem of zaken uit de handen van de kinderen nemen om het zelf op te lossen.

Hierbij schets ik eerst nog eens de probleemstelling.

Hoe kunnen we zelfstandigheid en zelfredzaamheid bij kleuters verhogen tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?

Om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen in het kleuteronderwijs. Heb ik antwoorden gezocht a.d.h.v. mijn deelvragen.

1. Wat is zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij jonge kinderen?
2. Hoe kan zelfstandigheid bijdragen tot welbevinden en betrokkenheid van kleuters?
3. Hoe kunnen we via de klasinrichting zelfstandigheid en zelfredzaamheid bevorderen?
4. Welke interventies nemen leerkrachten nu al binnen klaspraktijk om kleuters meer oplossingsgericht en probleemoplossend te doen denken?
5. Hoe kunnen we zelfstandigheid en zelfredzaamheid van Spaanse/ Catalaanse kleuters optimaliseren door de 'good practices' van beide landen te combineren?

4.2 Algemene informatie

Eerst wou ik een brede kijk en visie hebben op zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Om mijn kijk te vergroten, ben ik bij een Daltonschool terechtgekomen. Ik heb naar twee Daltonscholen gestuurd. Bij één school had ik negatief advies gekregen. Van Daltonschool de Lotus had ik positief advies gekregen om te observeren en had ik online contact met de klasleerkracht.

Vervolgens ben ik één dag actief geobserveerd in Daltonschool de Lotus in Gent. Een Daltonschool heeft de visie om zich in te zetten op de pijler 'zelfstandigheid en zelfredzaamheid.' Een volledige dag mocht ik meedraaien in 'De Bijtjesklas.' De klas is een graadklas van tweede en derde kleuter.

Het observeren in de Daltonschool heb ik andere werkingen gezien van het onderwijs. Daarnaast heb ik 'good practices' gezien die ik meeneem naar andere observaties. Doorheen mijn BP houd ik dit in mijn achterhoofd.

Door een gesprek aan te gaan met de klasleerkracht, heeft zij mij tips gegeven hoe je zelfstandigheid en zelfredzaamheid kan bevorderen. Haar visie over zelfstandigheid en zelfredzaamheid is: 'Dat je de kleuters tijd moet geven om nieuwe zaken aan te leren. Je eigen visie als klasleerkracht is cruciaal, wanneer je zaken inzet en integreert.'

Daarnaast ben ik in drie verschillende netten een halve dag gaan observeren. Ik heb gekozen voor de drie verschillende netten, omdat elk net verschillend is. De netten hebben een verschillend leerplan, maar ook diverse materialen die ze in de klaspraktijk inzetten. Ik wou de verschillen zien en ervaren binnen de diverse netten.

Ik heb ervoor gekozen om in de derde kleuter te observeren. Naar mijn visie zouden de kleuters in de derde kleuter het zelfstandigst en zelfredzaamst moeten zijn. Ze zijn ook de oudste van de kleuterklas. Hoe ouder ze zijn, hoe meer ze zelf zaken kunnen en willen uitvoeren. Daarnaast kunnen ze ook voor zichzelf zorgen.

Bij de observatie wou ik kennis maken met scholen, waar ik nog geen stage heb gelopen. Bij twee van de drie scholen is dat gelukt. De Manitoba is een school waar ik in mijn tweede jaar van de opleiding stage heb gelopen. Door tijdsnood van mijn Erasmus was het te moeilijk om een gemeenschapsschool te kunnen bereiken.

4.3 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid

Onder jonge kinderen begrijpen we schoolgaande kleuters. Deze leeftijd is van twee en een half tot zes jaar. Doorheen deze leeftijd maken kleuters een grote stap in de ontwikkeling.

Zelfstandigheid betekent dat kleuters leren taken volbrengen zonder afhankelijk te zijn van volwassenen. Ze kunnen het autonoom (Debeu & Van Avondt, 1999).

Daarnaast betekent zelfredzaamheid dat kleuters voor zichzelf kunnen zorgen (Ritchie, 2022). Ze hanteren zelf materialen, in nood kunnen ze hulp invoeren. Ze leren stapsgewijs zorg dragen voor zichzelf. Doorheen de kleuterperiode groeien kleuters hierin. (Paragraaf 2.1.2 en 2.1.5) geven de ontwikkeling van zelfredzaamheid en zelfstandigheid weer. Hierbij is het een evolutie in stijgende lijn.

De klasleerkracht heeft hierbij een cruciale rol. Die moet de 'mindset' hebben om in te zetten op zelfstandigheid en zelfredzaamheid tijdens het klasgebeuren. Als de leerkracht zelf niet de visie heeft om in te zetten op zelfstandigheid en zelfredzaamheid, is het heel moeilijk om deze te verhogen. Maar door deze te verhogen creëer je meer onderwijstijd. Tijd om de kleuters zaken aan te leren (Algoet, 2016).

4.4 Welbevinden en betrokkenheid

Welbevinden en betrokkenheid zijn eerst en vooral twee begrippen die continu in verbinding staan met elkaar. Als het welbevinden verhoogt, zal betrokkenheid ook verhogen, maar ook omgekeerd.

Onder welbevinden begrijpen we het 'thuis' voelen. In dit onderzoek gaat het dan vooral zich 'thuis voelen in de klas.' (F. Laevers). De tweede grote factor is betrokkenheid. Betrokkenheid is de intensiteit en concentratie die de kleuters hebben tijdens een activiteit (Laevers, Jackers).

Doorheen het werkveldonderzoek hebben de enquêtes mij een bredere kijk gegeven op het welbevinden en betrokkenheid bij kleuters.

Door de enquête voor de kleuterleerkrachten is de houding van de leerkracht cruciaal, zie (paragraaf 3.2). De leerkracht bepaalt de inrichting van de klas en manier van werken. Hierbij ben ik tot de visie gekomen dat het een invloed heeft op het welbevinden en betrokkenheid van de kleuters.

Over de klas en schoolafspraken was ik geschrokken dat het zo weinig visueel voorgesteld wordt. Door de samensmelting van literatuur en werkveldonderzoek ben ik tot de volgende visie gekomen. Als de klas een veilig klasklimaat creëert, voelt een kind zich thuis in de klas. Hierdoor ben ik tot inzicht gekomen dat het meer zal experimenteren en exploreren en minder frustraties ervaart zie (paragraaf 2.2.3).

De kleuters weten dat ze fouten mogen maken in de klas. Met gevolg dat ze in hun intrinsieke motivatie en flow zitten (Peeters, 2020). Deze zijn te observeren door de gelaatsuitdrukkingen. Hierbij werkt de leerkracht op ZNO (Laevers et al., 2016).

Daarnaast heeft de enquête voor het resultaat geen meerwaarde. De enquête is niet representatief genoeg omdat er te weinig kleuters de bevraginglijst hebben ingevuld zie (paragraaf 3.3).

4.5 Klasinrichting

De klasinrichting vind ik één van de elementaire zaken, naast de 'mindset' van de klasleerkracht. De klasleerkracht bepaalt de manier van lesgeven en hoe ze de klas inricht.

Doorheen het klasgebeuren zijn er wederkerende situaties meer bepaald routines (Algoet, 2016). (Tabel 1) heeft aan dat 32.5% van een dag bestaat uit routines.

Routines splitsen we op in gekende en niet gekende routines. Bij gekende routines, is de leerkracht bezig met onderwijstijd en voeren de kleuters deze zelfstandig uit. Bij niet gekende routines, geeft de leerkracht tijd en aandacht om van deze routine een gekende routine te maken (Algoet, 2016).

In de klas zijn er hoeken aanwezig, tijdens het inrichten houdt de klasleerkracht rekening met de volgende aspecten in (paragraaf 2.3.2).

Ik ben tot de visie gekomen dat kleuters autonoom speelgoed moeten hanteren. Hierbij gebruikt de klasleerkracht open kasten. In de open kasten zijn de opbergdozen doorzichtig. Zo is het visueel zichtbaar voor de kleuters. Ook maakt de klas samen klasafspraken en geven we de kinderen verantwoordelijkheid (Röhner & Wenke, 2004).

Naast routine hebben we nog 62% onderwijsactiviteiten zie (tabel 1). Hierbij komen activiteiten aan bod. Om die activiteiten zo zelfstandig mogelijk te laten verlopen. Kunnen kleuters zelf hun activiteiten plannen a.d.h.v. een planbord. Daarbij zien ze of het verplichte of keuzeactiviteiten zijn (Debeu & Van Avondt, 1999).

Synoniemen voor verplichte en keuzeactiviteiten zijn moet en mag taken (Röhner & Wenke, 2004). Onder moet- taken of verplichte activiteiten valt contractwerk. Hierbij werken de kleuters zelfstandig aan een opdracht, die ze moeten uitvoeren. Hierdoor leren ze plannen, verantwoordelijkheid hebben of een gevoel van eigenaarschap (Debeu & Van Avondt, 1999).

4.6 Interventies probleemoplossend en oplossingsgericht

Leerkrachten voeren nog te veel problemen zelf op, waardoor de kleuters niet autonoom kunnen denken of oplossen.

Binnen probleemoplossend en oplossingsgericht werken, moeten kleuters zelf het probleem ondervinden en zelf oplossingen zoeken. Daarbij doen ze aan herstelgerichte communicatie. De focus ligt op verbindende communicatie (Finet, 2020-2021).

Tijdens herstelgerichte communicatie lossen de kleuters zelfstandig het probleem op waarbij ze samen tot een oplossing komen (Bracke, 2020-2021). Hierbij gebruiken de kleuters hun EF. Zelfsturing gebruiken ze om hun eigen gedrag te sturen. De kleuters hebben de capaciteiten om de drie componenten van EF bij te schaven en te sturen. Hierbij vind ik dat leerkrachten de kleuters zelf moeten leren nadenken en het laten toepassen. Daarnaast gebruiken we doorheen de dag de stop-denken-doe strategie (Feryn, 2021).

Door observatie in het werkveldonderzoek, ben ik tot inzicht gekomen dat ze in de gegeven scholen nog opvallend weinig zaken uitwerken rond probleemoplossend en oplossingsgericht werken. De visuele voorstelling van klas afspraken en school afspraken vind ik een must voor elke kleuterklas en school. Hierdoor weten de kleuters wat al dan niet mag.

Daarnaast moet een leerkracht met een vraagwoord beginnen bij het stellen van vragen. Hierbij liefst open vragen, zodat de kleuters zelfstandig kunnen nadenken.

Hier verwijst ik naar de observaties die terug te vinden zijn in (paragraaf 3.4).

4.7 'Good practices' van zelfstandigheid en zelfredzaamheid

Door onderzoek te doen in literatuur over zelfstandigheid en zelfredzaamheid en bevestigingen in het werkveld, ben ik tot verschillende goede praktijkvoorbeelden gekomen. Daarmee ben ik aan de slag gegaan.

De 'good practices' die ik gezien heb tijdens observaties, heb ik samengelegd, vergeleken en geoptimaliseerd. Zo heb ik het 'Tips en Tricks' boek ontwikkeld voor kleuterleerkrachten.

Daarnaast heb ik 'good practices' in de CASP- school te Barcelona uitgewerkt, die ik in België had gezien.

5 Praktijk

5.1 Hoe kom ik aan mijn praktijkonderzoek

Doorheen de BP ben ik tot verschillende ideeën gekomen. De literatuurstudie en bevestigingen in het werkveld legde ik samen. Door de verschillen te zien in diverse scholen. Ben ik met de 'good practices' aan de slag gegaan.

Door goede praktijkvoorbeelden te zien in: Daltononderwijs de Lotus, de gegeven scholen en in de CASP-school, heb ik deze samengelegd.

Door de brainstorming rond de 'good practices' en na observatie in de CASP-school, ben ik tot de uitwerking van mijn 'Tips en Tricks' boek gekomen. Hierbij heb ik feedback gevraagd aan mijn promotor en kritische vrienden.

Door de observatie met de al opgenomen kennis rond zelfstandigheid en zelfredzaamheid in de CASP-school, ervaarde ik een actieve, participerende observatie.

Wegens de taalbarrière, participeerde ik mee. De communicatie in de CASP- school verliep in het Engels, maar voor mij was het te laagdrempelig.

Door de vergelijking in alle gegeven scholen over zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Ben ik tot het 'Tips en Tricks' boek gekomen. Deze is gemaakt voor kleuterleerkrachten. Studenten kleuteronderwijs kunnen er ook informatie uit halen.

5.2 Uitwerken van mijn 'Tips en Tricks' boek

5.2.1 Algemene info

Doorheen het BP- onderzoek kwamen er meer en meer goede praktijkvoorbeelden aan bod. Met de praktijkvoorbeelden die ik gezien heb in de Daltonschool en tijdens mijn alternatieve stage in het buitengewoon onderwijs, heb ik het 'Tips en Tricks' boek uitgewerkt.

Daarnaast heeft de literatuur en werkveldonderzoek mij geholpen om het boek te optimaliseren, en is het 'Tips en Tricks' boek tot stand gekomen.

Het boek noemt als volgt: 'Tips en Tricks, zelfstandigheid en zelfredzaamheid verhogen in de kleuterklas'

De meeste uitwerkingen zijn uitgevoerd in MOPI 4, de vier- vijfjarige kleuters in de CASP-school. Maar ook bij de jongste kleuters heb ik zaken uitgewerkt om de zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen. In de CASP- school heb ik overlegd met mijn klasleerkracht welke ideeën zij hadden en hoe zij dit toepassen.

Door de brainstorm die ik gedaan heb over de 'good practices' heb ik degene die ik wou uittesten opgeschreven. Door de taalbarrière en het ander soort onderwijs was niet alles haalbaar om in de CASP- school alle goede praktijkvoorbeelden uit te testen.

5.2.2 Hoe ziet het 'Tips en Tricks' boek eruit

Het 'Tips en Tricks' boek is gemaakt voor kleuterleerkrachten die de kwaliteit van hun klaspraktijk willen optimaliseren. Deze praktijkvoorbeelden gaan over dagelijkse activiteiten in het werkveld, die de vooruitgang van elke kleuter willen stimuleren door zich in te zetten op zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

Het boek bestaat uit 45 pagina's. Het voorblad van het 'Tips en Tricks' boek is terug te vinden op (figuur: 7). Het is onderverdeeld in vijf hoofdtitels en daarnaast subtitels. In de hoofdstukken kan je praktijkvoorbeelden vinden uit België en uit Barcelona. Met die praktijkvoorbeelden verhogen we de zelfstandigheid en zelfredzaamheid. (Figuur 8) heeft de QR-code weer van het 'Tips en Tricks' boek.

Daarnaast zijn er samenvattende tips aanwezig. De tips zijn weergegeven met 'TIPS' en een lamp als symbool, zie (figuur: 9). Het laatste hoofdstuk 'De leerkracht' bestaat uit een test met tien vragen.

De kleuterleerkrachten kunnen deze invullen en zo via hun score zien hoever ze staan op vlak van zelfstandigheid en zelfredzaamheid in de kleuterklas. Zie (figuur: 10).

Achteraan het boek kan je de bronnen, figuren, tabellen en bijlagen terugvinden. De bron G.F. betekent dat het een zelf genomen foto is of eigen ontwerp.

De hoofdtitels van het 'Tips en Tricks' boek zijn als volgt:

1. Klasinrichting
2. Routines
3. Activiteiten
4. Klasklimaat
5. Leerkracht

Het boek is een samensmelting van literatuurstudie en 'good practices.' Deze zijn ondersteund met foto's, tips en informatie over het gegeven onderwerp. De activiteiten die uitgewerkt zijn in Barcelona staat weergegeven in het boek als 'Praktijkvoorbeeld Barcelona.'

Figuur 7: Voorblad 'Tips en Tricks boek'

Figuur 8: pdf 'Tips en Tricks boek'

4.2.2 Praktijkvoorbeeld over gevoelens vertellen Barcelona

Doorheen de dag hebben kleuters heel veel gevoelens.

In de CASP-school kijken ze elke laatste tien min over de dag terug. Via een kringgesprek bespreken de kleuters mondeling hun gevoelens. De leerkracht geeft aandacht aan het welbevinden en betrokkenheid. Samen evalueren ze de activiteiten die doorheen de hele dag zijn voorgekomen. Ze kijken naar wat ging goed en minder goed.

Hierbij kan de evaluatie van het kiesbord ook aan bod komen. De kleuters denken na zodat ze de volgende keer nog zelfstandiger en zelfredzamer kunnen worden.

 TIPS: praten over gevoelens

- Zorg dat kinderen zich in een veilig klasklimaat voelen.
- Stel 'hoe' vragen.
- Stimuleer in vraagwoorden 'Wie, wat, waar, wanneer, hoe'.
- Bevestig en moedig de kleuter aan.

Mogelijke vragen bij gevoelens

- Hoe kan je het anders oplossen?
- Hoe heb je het ervaren?
- Hoe voelde je je daarbij op dat moment?

Figuur 9: Aantoning tips

5.2 Zelftest voor kleuterleerkrachten

Hierbij test jezelf hoe hard je inzet op zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Doe de test!

De test bestaat uit tien vragen. Kruis aan wat van toepassing is. Op het einde tel je het resultaat op die je naast de aankruising kan vinden. Op het einde bekijk je eigen score.

5.2.1 De zelftest

1. Is de inhoud van het materiaal in de klas zichtbaar?
  - Ja, al de inhoud is zichtbaar (2 p)
  - Nee, niets van inhoud is zichtbaar (0 p)
  - Niet al het materiaal is zichtbaar (1 p)

2. Wat je inzet in de klas, staat het op ooghoogte van de kleuters?
  - Ja, het staat op ooghoogte van de kleuters (2 p)
  - Nee, het staat niet op ooghoogte van de kleuters (0 p)
  - Sommige zaken staan op ooghoogte, andere niet (1 p)

3. Zijn alle kasten open in de klas?
  - Ja, alle kasten zijn open (2 p)
  - Nee, geen enkele kast is open (0 p)
  - Niet allemaal bv: knutselkast
Maar de kinderen kunnen wel zelfstandig het cruciale materiaal nemen. (1 p)

4. Is er volgens jou voldoende bewegingsruimte in de klas voor de kleuters?
  - Ja, de kinderen hebben voldoende bewegingsruimte (2 p)
  - Nee, de klasruimte is veel te klein voor het aantal kleuters (0 p)
  - De klasruimte is te klein, maar gebruik nog een andere ruimte dat de kleuters dagelijks kunnen gebruiken. (1 p)

5. Is er een weekplanning aanwezig in de klas en integreer je die elke week in de klas?
  - Ja en elke week integreren (2 p)
  - Ja het is aanwezig, maar integreer die niet elke week (1 p)
  - Het is niet aanwezig in de klas (0 p)

6. Sta je stil bij wat je doet voor de kleuters?
  - Ja, voor ik iets doe denk ik eerst na (2 p)
  - Nee, ik doe alles voor (0 p)
  - Soms, ik sta er af en toe bij stil (1 p)

32

Figuur 10: Zelftest voor kleuterleerkrachten

5.3 Uitvoering 'good practices' in Barcelona

Door de visie van de CASP-school biedt het de kleuters de mogelijkheden om te experimenteren en te exploreren. De leerkrachten zetten in op de autonomie van de kleuters. De ontwikkeling loopt op eigen tempo van het kind. In de klassen zijn er twee klasleerkrachten, daarnaast nog studenten en vrijwilligers.

Om mijn 'Tips en Tricks' boek compleet te maken heb ik goede praktijkvoorbeelden uitgevoerd. Deze zijn geobserveerd in België.

Na de uitvoering in de CASP- school, ben ik gaan reflecteren en evalueren. De klasleerkracht heeft een evaluatielijst ingevuld in het Engels. Doordat de taalbarrière een minpunt was, heeft ze verkeerde vragen geïnterpreteerd.

Volgende 'good practices' zijn uitgewerkt in de CASP- school

- Weekkalender
- The Wall off friends/ schoudermaatje
- Inhoud van materialen uit de klas
- Stappenplan zelfstandig de jas aandoen
- Zelf een plan maken door de stop- denk- doe strategie

5.3.1 De weekkalender

In de klas is er een verticale dagkalender aanwezig met daarnaast de geschreven betekenis van de activiteit. Elke ochtend bespreekt de klasleerkracht de dagkalender. Ze verspreidt de afbeeldingen op de grond en de klasleerkracht vertelt de betekenis van de activiteit. De kleuters nemen de gepaste visuele afbeelding en het gepaste woord. Deze hangen ze tegen de klittenband muur.

Maar om de week voorspelbaarder te maken, heb ik een weekkalender geïntegreerd. De weekkalender geeft aan wat er op welk moment van de dag zal gebeuren. Daarnaast kan de klasleerkracht verwijzen naar de weekkalender bij vragen over de daglijn. Het praktijkvoorbeeld is zichtbaar op (Figuur: 11). Deze vragen stel je best in 'hoe' vragen. Hierbij creëren we een veilig klasklimaat.

De weeklijn bespreken we tijdens het lang maandagochtend onthaal. De maandagochtend nemen ze zestig min de tijd voor het onthaal. Hierbij bespreken we de activiteiten met de visuele afbeeldingen en hangen deze op de correcte plaats. (Figuur: 11) geeft de weeklijn weer. Tijdens de uitwerking was het thema: Antoni Tàpies, kunst in de klas. Deze routine kan je nieuw aanleren in de klaspraktijk.

De CASP- school werkt drie weken rond hetzelfde thema. Het lessenrooster blijft hetzelfde gedurende een bepaald thema. De kleuters kunnen vooraf zien welke activiteiten er in de komende week aan bod zullen komen. Wanneer er een nieuw thema wordt geïntegreerd, doe ik de les opnieuw maar dan met de afbeelding van thema: familie. De kleuters vullen zelfstandig de weeklijn in.

In dit praktijkvoorbeeld heb ik de afbeeldingen gebruikt die ze in de CASP- school al gebruikten. Om deze in België te integreren, kan je gebruik maken van de Sclera pictogrammen. Deze pictogrammen geven een handeling concreet weer in zwart-wit.

Figuur 11: Praktijkvoorbeeld Barcelona weeklijn

5.3.2 The Wall of friends of schoudermaatje

'The Wall of friends' of vriendenmuur is het concept van 'het schoudermaatje.' Het praktijkvoorbeeld van schoudermaatje heb ik geobserveerd in de Daltonschool in Gent.

Wanneer kinderen met een probleem zitten of er lukt iets niet, moeten ze het eerst vragen aan hun vriend die ze zien op 'The Wall of friends.' Daarna kunnen ze naar de leerkracht gaan als het probleem nog niet opgelost is. De kinderen worden zelfstandiger en zo heeft de leerkracht meer tijd voor onderwijstijd. Hierbij stimuleren we het oplossingsgericht en probleemoplossend denken. Bv: Ze krijgen hun fruitdoos niet open, ze vragen het eerst aan hun vriend/vriendin om het open te doen. Als het niet lukt, vragen ze dit aan de leerkracht. Zo stimuleren we het sociaal contact tussen de kleuters terwijl ze hun probleem oplossen. Een andere naam voor het praktijkvoorbeeld kan een schoudermaatje zijn of helpersmuur.

Als klasleerkracht, kan je differentiëren door een sterke en minder sterke kleuter samen te zetten. Zo leren ze van elkaar en stimuleren we de ontwikkeling.

Deze routine is opgestart aan het begin van mijn stageperiode. Door herhaling, het verwoorden, aan te wijzen en te visualiseren hanteren de kleuters 'The Wall of friends.'

Het praktijkvoorbeeld dat uitgewerkt is in Barcelona werd met de namen van de kleuters voorgesteld, omdat de CASP- school inzet op taal. In België kan je het ook integreren met pictogrammen. 'The Wall of friends' is terug te vinden op (figuur: 12).

Figuur 12: Praktijkvoorbeeld Barcelona Wall of friends

5.3.3 Inhoud van het materiaal zichtbaar maken

In de CASP- school zijn er open kasten, maar de inhoud van de opbergdozen zijn niet doorschijnend. Tijdens opruimtijd wisten de kleuters niet, welk speelgoed in welke doos moet.

Om dit probleem op te lossen heb ik de inhoud van de dozen zichtbaar gemaakt d.m.v. foto's van de inhoud van het speelgoed/ materiaal te nemen en op de opbergdozen te kleven , zie (figuur 13 en 14).

Dit is gerealiseerd d.m.v. een classificeer les die terug te vinden is in (bijlage: 4).

*Figuur 13: Praktijkvoorbeeld
Barcelona visualisatie materiaal*

Figuur 14: Praktijkvoorbeeld Barcelona visualisatie speelgoed

5.3.4 Stappenplan jas aandoen

In de P3 klas of MOPI 3 bij de drie jarige kleuters, kunnen ze niet zelfstandig hun jas aandoen. Een aantal kleuters van P4 of MOPI 4 de vier- vijf jarige kleuters hadden er ook nog moeite mee. Daarvoor heb ik een stappenplan geïntegreerd om hun jas zelfstandig te leren aantrekken.

Daarnaast heb ik nog een afbeelding van voeten en een jas op de grond gekleefd. De kleuters staan met hun voeten op de afbeelding van de voeten en hun jas leggen ze zoals afgebeeld. Door gebruik te maken van het stappenplan, leren ze hun jas aantrekken door hun handen in de mouwen te steken en over hun hoofd te slaan.

*Figuur 15:
Praktijkvoorbeeld
Barcelona jas
aantrekken*

Het stappenplan was vastgemaakt op de muur en de grond. Door het uit te leggen en het consequent te hanteren, maken de kleuters er vordering in. Het praktijkvoorbeeld is terug te vinden op (figuur 15).

Via deze dagelijkse routine, leren ze hun jas zelfstandig aandoen.

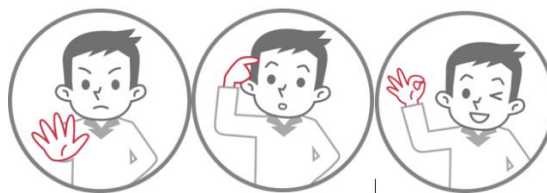
5.3.5 Stop- denk- doe strategie

Doorheen de lessen heb ik de 'Stop- denk- doe strategie' geïntegreerd. De kleuters in de CASP-school vertellen impulsief door elkaar.

Tijdens het begin van een activiteit beginnen ze zomaar, zonder na te denken wat er van hen verwacht wordt.

Eerst stoppen de kleuters met handelen. Daarna denken ze na wat het plan is en als laatste voeren ze het uit. Hierbij sturen ze autonoom hun eigen manier van handelen. Het pictogram van de 'Stop- denk- doe strategie' is terug te vinden op (figuur: 16).

Deze strategie heb ik doorheen mijn lessen toegepast. Eerst stoppen, nadenken en als laatste pas actie ondernemen.

Figuur 16: Pictogram Stop- denk- doe strategie

5.3.6 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid doorheen al de lessen in Barcelona

Tijdens de lessen die ik gaf aan P4: de vier- vijf jarigen en P5: de vijf - zesjarigen heb ik zoveel mogelijk de kinderen zelfstandig laten handelen en uitvoeren. Ik stelde 'hoe' vragen aan de kleuters, waardoor ze zelf moesten nadenken over hun handelingen. Ik gaf eerst algemeen een grote instructie en toonde het voor. Ik legde de activiteit met gebaren en zo visueel mogelijk uit in het Engels. Een visualisatie was zeer belangrijk voor de kinderen in de CASP- school omdat de taalbarrière te groot was.

Na de algemene instructie en visualisatie gingen de kinderen zelfstandig aan de slag. Ze namen het nodige materiaal en gingen zelf aan de slag.

Wanneer de kleuters hulp kwamen vragen, verwijs ik naar 'The Wall of friends.' Ze vragen het eerst aan hun schoudermaatje voor ze het aan mij vragen.

Als de kleuters iets zelfstandig hadden gedaan, bevestigde ik het proces a.d.h.v. aanmoedigingszinnen. Zelfstandigheid en zelfredzaamheid heb ik gedurende de vijf weken stage volop gestimuleerd.

5.4 'Good practices' België

Naast de praktijkvoorbeelden die ik uitgevoerd heb te Barcelona, zijn er ook in België geobserveerd.

Deze zijn samen geïntegreerd in het 'Tips en Tricks' boek.

Het is een samensmelting van literatuur, gesprekken met kleuterleerkrachten, observaties en bevragingen.

De 'good practices' die ik niet in CASP-school zijn uitgewerkt, maar wel geobserveerd zijn gaan als volgt:

- De plasketting
- Nieuw uitgebreid maandagochtend routine
- De zelfstandigheidsketting
- Het witte schrift
- Het uitlegschrift

De praktijkvoorbeelden zijn geïntegreerd in het 'Tips en Tricks' boek en die zijn terug te vinden via de QR- code op (figuur: 8).

5.5 Evaluatie 'good practices' Barcelona

De 'good practices' die ik gezien heb in België en die ik uitgewerkt heb in de CASP-school, zijn geëvalueerd door de klasleerkracht.

De evaluatielijst is opgesteld in het Engels en de zelfevaluatie in het Nederlands. De evaluatielijst van de klasleerkracht, is terug te vinden in (bijlage: 5).

De evaluatie voor de klasleerkracht was door de taalbarrière een moeilijke opdracht. De klasleerkracht spreekt Engels, Spaans en Catalaans op school. Enkele vragen zijn daardoor op de evaluatielijst verkeerd geïnterpreteerd geweest door de klasleerkracht.

5.5.1 Zelfevaluatie 'good practices' Barcelona

Tijdens de vijfweken stage in de CASP- school te Barcelona heb ik mijn zelfstandigheids en zelfredzaamheidsbril opgezet. De werking van het onderwijs is volledig anders dan in België. Ze voeren activiteiten uit, maar die zijn niet altijd gelinkt aan het thema. Daarnaast hebben ze geen thema hoeken in de klas.

Doordat het onderwijs en de schooluren anders zijn dan in België, heb ik mij zo goed mogelijk proberen aan te passen aan de werking van de CASP- school. Door de andere levensstijl en taal, was dit zeker niet gemakkelijk.

De observatie verwoorden was niet eenvoudig omdat ik de taal niet machtig was. De kleuters krijgen één uur per dag Engels in de les 'Storytelling.' Tijdens de Engelse lessen, integreerde ik 'good practices.'

De best werkende uitvoeringen om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen tijdens dagelijkse activiteiten waren: de weekkalender, afbeeldingen met de inhoud van het materiaal en het stappenplan om de jas aan te doen.

De weekkalender heb ik op maandagochtend tijdens het lang onthaal toegepast. Hierbij probeerde ik zo goed mogelijk de instructie uit te leggen. De weekkalender was zichtbaar naast de dagkalender. Doordat de CASP- school drie weken rond één thema werkt, blijft het lessenrooster hetzelfde. Na drie weken als het een ander thema is, veranderen we de weekkalender. Maar elke maandag vestigden we onze aandacht op de activiteiten.

Tijdens die les hanteerden de kleuters autonoom de visuele afbeeldingen en verwoordden ze de betekenis wat er op de afbeelding staat. ik zou de afbeeldingen nog groter maken zodat ze nog duidelijker zijn. Doordat ik beperkt was in uitvoering met het aanwezige materiaal, heb ik het uitgewerkt met de midden die ik had.

Het schoudermaatje idee: 'Wall of friends' of helpersmuur, zou beter werken in België. Tijdens de les heb ik met concrete voorbeelden de 'Wall of friends' uitgelegd. Bv: Ik krijg mijn drinkfles niet open, ik vraag het eerst aan mijn schoudermaat. Wanneer de kleuters met een probleem kwamen, verwees ik naar 'The Wall of friends'. De eerste week verliep het vlot, maar doorheen de stageperiode minderde het. Dit komt omdat de medeklasleerkrachten er niet meer naartoe verwezen.

De klasinrichting in de CASP- school is zeer open. Ze hebben een grote ruimte waar de kleuters kunnen bewegen. Het speelgoed en materiaal zit in open kasten. Die kasten staan op wielen en zijn verplaatsbaar. Deze zijn hanteerbaar door de kleuters. Zo maken ze de ruimte kleiner of groter.

De inhoud van de kasten was niet zichtbaar. Deze heb ik visueel zichtbaar gemaakt, door afbeeldingen te hangen. Door de classificeer les was dit een groot succes. De kleuters hanteren deze zelf.

Tijdens mijn observatie zag ik dat drie- vier jarige kleuters niet zelfstandig hun jas aandoen. De klasleerkracht hielp de kleuters om hun jas aan te doen. Om de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van de kleuters te stimuleren heb ik het stappenplan van de jas aan en uit te doen aan de muur gehangen. Op de grond heb ik een afbeelding van een jas en voeten gekleefd.

De kleuters leggen hun jas op de afbeelding en staan met hun voeten op de afbeelding van de voeten. Daarna steken ze hun handen in de mouwen en trekken ze het in één beweging over hun hoofd. Door er tijd en aandacht in te steken merkte ik progressie. Op het einde van mijn stage, konden er kleuters zelfstandig hun jas aandoen zonder de hulp van het stappenplan. Dit praktijkvoorbeeld is geïntegreerd in P3 en P4. In P3 heb ik het enkel kunnen observeren als ze hun jas aandoen om naar de speeltijd te gaan. In P4 heb ik het continue kunnen observeren omdat ik daar hielp ondersteunen in de klas.

Ik vond het zeer leerrijk om de progressie van de kleuters te zien. Het stappenplan ging op bij de kleuters hun jassen en op ooghoogte.

Doorheen de Engelse lessen heb ik expliciet aandacht gevestigd aan de ‘Stop- denk- doe strategie.’ Hierbij maken de kleuters gebruik van hun executieve functies. Door in de klassikale instructie eerst te stoppen, de kleuters autonoom te laten nadenken en daarna pas te handelen. Weten de kleuters wat ze moeten doen.

Hierbij hebben ze gebruik gemaakt van hun EF. Hierbij paste ik ook de aanmoedigings- zinnen toe. Op (figuur: 17) zijn ze in het Nederlands zichtbaar, maar ik paste ze toe in het Engels.

Figuur 17: Aanmoedigingszinnen

5.6 Evaluatie ‘Tips en Tricks’ boek

Mijn evaluatie van het ‘Tips en Tricks’ boek is verbeterd en geoptimaliseerd door mijn kritische vrienden.

Daarnaast heb ik mijn ‘Tips en Tricks’ boek voorgesteld aan kleuterleerkrachten van ‘De Regenboog in Beernem.’ De klasleerkrachten kunnen het lezen en ideeën toepassen voor volgend academiejaar. Ik heb ook een online evaluatielijst opgesteld om te weten ze ervan vinden. De leerkrachten gaven mondeling respons tegen mij.

Graag had ik nog voor kleuterleerkrachten een workshop gegeven over het ‘Tips en Tricks’ boek. Door tijd te kort is het jammer genoeg niet meer gelukt.

6 Resultaat en conclusie

Tijdens dit hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag en deelvragen beantwoord. a.d.h.v. resultaten, evaluatie, bevragingen en voortuitblik.

6.1 Resultaten

De onderzoeksvraag die doorheen de PB beantwoord is, gaat als volgt:

‘Hoe kunnen we zelfredzaamheid en zelfstandigheid bij kleuters verhogen tijdens dagelijkse activiteiten in de klas?’

Om deze te beantwoorden zijn er vijf deelvragen opgesteld. De deelvragen zijn beantwoord a.d.h.v.: literatuuronderzoek, bevragslijsten bestaande uit enquêtes voor leerkrachten en leerlingen, observaties in de gegeven scholen en tot slot een evaluatielijst voor de klasleerkracht in de CASP-school.

6.1.1 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid bij jonge kinderen

Doorheen de BP spreken we van jonge kinderen. Dit zijn namelijk schoolgaande kleuters van twee en een half tot zes jaar.

Zelfstandigheid betekent dat kleuters autonoom kunnen functioneren. Ze vervullen zelfstandig taken en worden onafhankelijk van een volwassen persoon (Debeu & Van Avondt, 1999).

Hierbij is een belangrijk begrip ‘zelfsturing’, dit betekent dat kleuters hun eigen gedrag in handen nemen en deze autonoom sturen (Smidts, 2018).

Binnen zelfstandigheid hebben we de zelfstandigheidsontwikkeling. Het eerste doel is het praktische doel ‘de veiligheid van de ruimte waarin de kleuters zich bevinden.’ Daarnaast hebben we het pedagogisch didactische doel. Hier kijken we naar de kleuters hun moeilijkheden en groeiproces. Daarnaast hebben we de autonomie, de kleuters denken autonoom na om oplossingsgericht te denken en handelen. (Röhner & Wenke, 2004).

Binnen zelfredzaamheid zijn er diverse aspecten: praktische zelfredzaamheid, lichaamshygiëne, milieu en gezondheidseducatie, verkeer en mobiliteit en techniek. Daarnaast hebben we een groei in de ontwikkeling van zelfredzaamheid (Boone, 2015). Doorheen de ontwikkeling groeit de zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

6.1.2 Bijdragen van welbevinden en betrokkenheid bij zelfstandigheid

Welbevinden en betrokkenheid zijn twee factoren binnen zelfstandigheid en zelfredzaamheid. De twee factoren zijn procesvariabelen en zijn continue in verbinding met elkaar en vormen mee de persoonlijkheid van het kind (Fukking, 2017).

Welbevinden betekent zich goed en veilig voelen in het klasklimaat. Betrokkenheid verwijst naar intensiteit van kinderen, hoe aandachtig ze zijn. (Finet, 2020-2021).

Hoe hoger het welbevinden en betrokkenheid is, hoe meer de kinderen experimenteren en exploreren. Hierbij komen ze in de flow theorie van Csikszentmihaly. Hierbij groeien ze naar zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Daarnaast proberen kleuters zelfstandig zaken uit te voeren in een veilig klasklimaat. Ze mogen fouten maken in de klas en daaruit leren. Dit is te zien aan de gezichtsuitdrukkingen van de kinderen.

Hierbij speelt de klasleerkracht op in en werkt op de ZNO Vygotsky (1978). Stap voor stap werken we op een hoger niveau. Kinderen komen tot leren met de drie basisbehoeftes van het ABC-model (Aelterman & Vansteenkiste, z.j.).

Als leerkracht is het cruciaal om stil te staan bij je eigen visie en werking. Laat zoveel mogelijk de kleuters uitproberen en fouten maken in een veilig klasklimaat.

Laat kinderen hulp vragen aan mede klasgenoten. Ze helpen elkaar naar een hoger niveau.

Deze doelstelling is vooral beantwoord door literatuur, observatie en enquête bij de leerkrachten. De enquête bij de kleuters is geen meerwaarde. Het is niet representatief genoeg, omdat het door te weinig kleuters is afgenomen. Door tijdsgebrek van mijn Erasmus, is het niet gelukt om bij meer kleuters de enquête af te nemen. De vijf- zes jarige leeftijd was ideaal voor een conversatie. Zie (paragraaf 3.3).

6.1.3 Zelfstandigheid en zelfredzaamheid verhogen in de klasinrichting

Binnen de klasinrichting, kunnen we diverse praktijkvoorbeelden integreren om de zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen. Routines zijn de volledige dag aanwezig. Het zijn wederkerende situaties binnen de klaspraktijk. Als leerkracht moet je tijd en aandacht geven aan nieuwe routines. Oude routines kunnen kleuters zelfstandig uitvoeren (Algroet, 2016).

Daarnaast zijn er in de klasinrichting overzichtelijke hoeken aanwezig, die structuur bieden aan kleuters. Het speelgoed en materiaal dat aanwezig is in de hoeken, moeten kleuters zelfstandig kunnen nemen. Hierbij kan de klasleerkracht gebruik maken van doorschijnende opbergboxen die zich in open kasten bevinden. Wanneer het materiaal niet door de kleuters zelfstandig genomen mag worden, haal je het uit en leg je het op een kleutertafel.

Om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen binnen de klasinrichting gebruik je een verantwoordelijkheidsketting. De kleuters krijgen verantwoordelijkheid over het materiaal. Zie 'Tips en Tricks' boek (G.F.)

Doorheen het klasgebeuren geven klasleerkrachten activiteiten. Door gebruik te maken van een planbord, kunnen kleuters plannen wanneer ze welke activiteit uitvoeren.

Activiteiten kunnen we opsplitsen in keuzeactiviteiten en verplichte activiteiten (Debeu & Van Avondt, 1999). Verplichte activiteiten worden meestal in contractwerk gegeven. Ze gaan zelfstandig aan de slag met een takenpakket (F. Laevers).

Tot conclusie is de klasinrichting belangrijk om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen. In het 'Tips en Tricks' boek van (G.F.) staan er diverse praktijkvoorbeelden om zelfredzaamheid en zelfstandigheid te verhogen.

6.1.4 Interventies die kleuterleerkrachten nemen om probleemoplossend en oplossingsgericht te doen denken

Bij oplossingsgericht en probleemoplossend denken, moeten kleuters nadenken over problemen en oplossingen (Cauffman & Schafranski, 2022).

Hierbij biedt de klasleerkracht tijd en ruimte aan. Tijd om de kleuters te laten nadenken, maar ook de vrijheid om autonoom oplossingen te vinden (Nederlands Dalton Vereniging, 2022).

Herstelgerichte communicatie komt hierbij aan te pas, we doen daarbij aan verbindende communicatie. Hierbij lossen beide partijen van het conflict het samen op. Ze komen samen tot een oplossing (Bracke, 2020-2021).

Tijdens het werkveldonderzoek gebruiken de klasleerkrachten open- vragen, meer bepaald 'hoe' vragen. Hierbij stimuleer je de kleuters om zelf na te denken. Daarnaast verplaatst de leerkracht zich naar het probleem toe. Als kleuters zelf nadenken en hun gedrag aanpassen, maken ze gebruik van de E.F. (Feryn, 2021).

Daarnaast zijn er good practices geobserveerd om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen in de kleuterklas binnen probleemoplossend en oplossingsgericht te denken. Deze zijn terug te vinden in het 'Tips en Tricks' boek (G.F.). Met de herstelmuur of uitlegschrift stimuleren we de kleuters om zelfstandig te handelen.

6.1.5 Optimaliseren van 'good practices' van beide landen

De 'good practices' die ik gezien heb in de gegeven en focusgroep scholen, zijn samengelegd en geoptimaliseerd.

De meeste praktijkvoorbeelden komen uit Daltononderwijs Gent en CASP- school te Barcelona. Door deze te optimaliseren is mijn 'Tips en Tricks' boek tot stand gekomen.

Zelfstandigheid en zelfredzaamheid kan de klasleerkracht verhogen door aanpassingen uit te voeren in de klaspraktijk. Eerst en vooral kijkt een leerkracht naar zijn/haar eigen visie en manier van werken. Daarna kunnen ze pas in de klaspraktijk de zelfstandigheid en zelfredzaamheid verhogen. Dit kan door de klasruimte met klasinrichting, de hoekaanduiding, routines die dagelijks voorkomen, activiteiten, het klasklimaat en de houding van de leerkracht zelf onder de loep te nemen. Om de leerkrachten te laten stilstaan bij hun eigen visie, heb ik een zelftest gemaakt. Door een bepaalde score, zien de leerkrachten hoe hard ze inzetten op zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

De volledige uitwerking van de geoptimaliseerde praktijkvoorbeelden, zijn terug te vinden in het zelfontworpen 'Tips en Tricks' boek.

Tot slot kom ik tot conclusie dat leerkrachten door kleine aanpassingen in de klaspraktijk de zelfstandigheid en zelfredzaamheid nog meer kunnen verhogen tijdens dagelijkse activiteiten. Hierbij verwijs ik naar de goede praktijkvoorbeelden in het 'Tips en Tricks' boek.

6.2 Evaluatie

Door mijn onderzoeksopzet, had ik altijd een deadline voor ogen. Het literatuuronderzoek met literatuurstudie verliep volledig zoals gepland. Dit wou ik realiseren voor mijn vertrek op Erasmus naar Barcelona. D.m.v. deelvragen en doelstellingen, kon ik mijn onderzoek vormgeven en realiseren.

Het onderwerp is actueel waardoor ik eenvoudig aan diverse literatuur kwam. Dit was zowel online als in boeken.

Eerst en vooral ben ik informatie gaan inwinnen via literatuur. Hierbij kwam ik bij de oudste kleuters terecht waar ik bij zou observeren over heel het onderzoek. Hoe ouder kleuters worden, hoe zelfstandiger en zelfredzamer ze zijn. Tijdens de BP spreek ik over het jonge kind of schoolgaande kleuters.

Tijdens mijn stage in het BuBao 'Het Anker', won ik informatie bij de klasleerkrachten, de logopedie en de kiné rond de pictogrammen die ze op hun school gebruiken. Door gesprekken en via het coaching gesprek, kwam ik bij Daltonschool terecht. Die school heeft een duidelijke visie over zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

Hierbij heb ik twee scholen gecontacteerd in Gent. Bij één school kreeg ik negatief advies en bij de andere een positief. In Daltonschool te Gent ben ik een volledige dag gaan observeren in 'de bijtjesklas'. Daarnaast heb ik gesprekken gehad met de klasleerkracht over het onderwerp. Ze gaf me de tips om het boek van (Ritchie, 2022). te lezen. Ze was bereid om me te helpen bij vragen of verdere uitwerkingen.

Tijdens het werkveldonderzoek heb ik vier fases doorlopen. De eerste fase was de enquête van de leerkrachten. De tweede fase was de enquête van de kleuters. De derde fase was het observeren in de drie gegeven scholen in België. Tot slot de laatste fase was mijn Erasmus in de CASP- school te Barcelona.

Over de enquête van de leerkrachten was ik heel tevreden. Ik had niet verwacht dat ik 32 antwoorden ging krijgen. Naar mijn gevoel zijn de leerkrachten eerlijk geweest. Af en toe was ik geschrokken van de resultaten. Leerkrachten staan nog te weinig stil, bij zaken die ze kunnen integreren in de klas met een doel waardoor de kleuters zelfstandiger en zelfredzamer gaan werken.

Over de enquêtes van de kleuters was ik niet tevreden. Het was niet representatief genoeg voor het onderzoek. Door observatie in de klassen, kon ik veel meer de effecten zien van het welbevinden en betrokkenheid. Deze enquête moest ik van meerdere kleuters afgenomen hebben en bij verschillende leeftijden. Door de timing van mijn vertrek op Erasmus, is dat niet gelukt.

In de gegeven scholen heb ik onderzoek gedaan naar goede praktijkvoorbeelden. Het zou nog representatiever zijn als ik op verschillende momenten kon observeren in de gegeven scholen. Door tijdsgebrek van mijn Erasmus, ben ik maar in elke school een halve dag kunnen observeren.

De laatste fase in het werkveldonderzoek was de observatie in de CASP- school. De afname van de enquête is niet gelukt wegens de taalbarrière. De klasleerkrachten spraken Engels, maar niet voldoende om de enquête in te vullen. De moedertaal was Spaans en Catalaans. Deze kon ik niet vertalen, maar een informeel gesprek in het Engels was wel mogelijk. In de CASP- school heb ik vooral actief geobserveerd.

Praktijkvoorbeelden die ik nieuw integreerde, gaf ik in de Engelse lessen. De klasleerkracht, vertaalt het ook nogmaals in het Catalaans.

Daarnaast heb ik een evaluatie voor de klasleerkracht gemaakt. Deze heeft ze ingevuld, maar terug door de taalbarrière is het af en toe anders geïnterpreteerd.

De praktijkvoorbeelden die ik daar heb gezien, zijn mee geïntegreerd in het 'Tips en Tricks' boek.

Het 'Tips en Tricks' boek heb ik mogen voorstellen aan de het kleuterteam in 'De Regenboog' te Beernem. Hiervoor heb ik een online formulier gemaakt die ze mogen invullen als feedback. Door de drukke periode op school, hebben de leerkrachten mondelinge feedback gegeven.

Wat ik in de toekomst zou uitwerken zijn zelfgemaakte pictogrammen. De klasleerkrachten van 'De Regenboog' zullen volgend schooljaar zaken uitwerken. Bv: kasten op wielen zetten. Het is een vlot leesbaar 'Tips en Tricks' boek.

6.3 Aanbevelingen

Aan kleuterleerkrachten zou ik aanbevelen om vooral eerst te kijken naar je eigen 'mindset' en visie. Hierbij hoop ik met de zelftest voor kleuterleerkrachten, dat ze daarbij durven stilstaan bij zichzelf. Zelfredzaamheid en zelfstandigheid groeit doorheen de ontwikkeling. Het is ook een meerwaarde voor de persoonsontwikkeling van het kind. Als de zelfredzaamheid en zelfstandigheid hoog liggen, zal het kind groeien en uitdagingen aangaan.

Door zelfredzaamheid en zelfstandigheid in de klaspraktijk te verhogen, geeft de klasleerkracht meer onderwijstijd.

6.4 Vooruitblik

Het 'Tips en Tricks' boek staat op punt. In de toekomst is het de bedoeling om het boek zoveel mogelijk aan kleuterleerkrachten over te brengen. Daarnaast wil ik het nog verder ontwikkelen en door uit te breiden met praktijkervaringen. Kleuterleerkrachten, kunnen het zo verder hanteren en integreren in de klaspraktijk.

Het zou een hele ervaring zijn om het 'Tips en Tricks' boek aan zoveel mogelijk kleuterleerkrachten voor te stellen. Door het aanbrengen van het boek, staan kleuterleerkrachten stil bij hun eigen werking en visie.

In de toekomst zou ik graag naar kleuterklassen gaan om dit thema te optimaliseren en meer in te zetten op zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Hierbij kan ik zelf ook pictogrammen ontwerpen, om deze te integreren in de klaspraktijk. Dit wil ik realiseren a.d.h.v. mijn 'Tips en Tricks' uit het boek. Zo bied ik de mogelijkheid aan kleuterleerkrachten om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te stimuleren of te verhogen.

Afkortingenlijst

BP: Bachelorproef

BuBao: Buitengewoon onderwijs

ASS: Autismespectrumstoornis

GO!: Gemeenschapsonderwijs

ZILL: Zin in leren! Zin in leven!

OVSG: Onderwijs van Steden en Gemeenten

CASP- school: Jesuïtes Casp. Sagrat Cor de Jesús

i.v.m.: in verband met

i.p.v.: in plaats van

d.m.v.: door middel van

a.d.h.v.: aan de hand van

Bv: bijvoorbeeld

ZNO: Zone naaste ontwikkeling

EF.: Executieve functies

ATN: anderstalige nieuwkomers

Min.: minuten

P3: MOPI 3: 3-4-jarigen

P4: MOPI 4: 4-5-jarigen

P5: MOPI 5: 5-6-jarigen

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1: Onderzoeksoopzet	13
Figuur 2: Model Csikszentmihaly.....	27
Figuur 3: 'Stop denk doe strategie'.....	38
Figuur 4: QR-code turfchecklist De Notenlaar	49
Figuur 5: QR-code turf checklist Manitoba	50
Figuur 6: QR-code turfchecklist Sint- Maarten.....	51
Figuur 7: Voorblad 'Tips en Tricks boek'	62
Figuur 8: pdf 'Tips en Tricks boek'	63
Figuur 9: Aantoning tips	63
Figuur 10: Zelftest voor kleuterleerkrachten	64
Figuur 11: Praktijkvoorbeeld Barcelona weeklijn.....	66
Figuur 12: Praktijkvoorbeeld Barcelona Wall of friends.....	67
Figuur 13: Praktijkvoorbeeld Barcelona visualisatie materiaal	68
Figuur 14: Praktijkvoorbeeld Barcelona visualisatie speelgoed	68
Figuur 15: Praktijkvoorbeeld Barcelona jas aantrekken.....	69
Figuur 16: Pictogram Stop- denk- doe strategie	69
Figuur 17: Aanmoedigingszinnen	73

Tabellen

Tabel 1: Diagram routine.....	31
Tabel 2: Focusgroep werkveldonderzoek.....	40
Tabel 3: Cirkeldiagram Speelgoed zelf uit de kasten halen.....	42
Tabel 4: Cirkeldiagram keuze speelgoed.....	42
Tabel 5: Cirkeldiagram zichtbaarheid van de afspraken	43
Tabel 6: Cirkeldiagram zichtbaarheid speelplaats afspraken.....	43
Tabel 7: Cirkeldiagram evalueren van creaties	44
Tabel 8: Cirkeldiagram inbreng kleuters	44
Tabel 9: Cirkeldiagram zelfstandig speelgoed uit kasten nemen.....	46
Tabel 10: Cirkeldiagram opdrachten alleen uitvoeren in de klas.....	46
Tabel 11: Staafdiagram aan wie vraag een kind de meeste hulp.....	47
Tabel 12: Staafdiagram aantal vrienden in de klas	47
Tabel 13: Staafdiagram gevoelens in de klas	48

Literatuurlijst Zelfstandigheid en zelfredzaamheid

Algoet, M. (2016). *Maximaal megataal: een boek vol tips voor meer taal, meer denken en meer onderwijstijd in de tweede en derde kleuterklas*. Antwerpen: Garant.

Antonissen, B. (2019). *Spelen in uitdagende hoeken: Spelen in uitdagende hoeken: jonge kinderen stimuleren tot rijk spel*. [Nieuwolda]: Leuker.nu.

Beerten, M., & Van Waterschoot, T. (2020). *Herstelgericht handelen : groeikansen voor de hele school*. Oud Turnhout: Gompel & Svacina.

Bisschop, M., & Compernelle, T. (2010). *Je kind kan het zelf, kinderen opvoeden tot zelfstandigheid*. Witsand uitgevers.

Boone, M. (2015). *Groei- en leerlijnen in de kleuterschool: een praktijkboek voor variatie en gradatie. Conform de nieuwe ontwikkelingsdoelen en leerplannen*. 4e druk Mechelen: Plantyn.

Cauffman, L., & Schafranski, F. (2022). *Oplossingsgericht werken voor de klas: Louis Cauffman*. Huizen: Uitgeverij Pica.

Debeu, A., & Van Avondt, E. (1999). *Daar kies ik voor! Zelfstandigheid, differentiatie en verbondenheid in de basisschool, een praktijkgericht handboek*. 2e druk Leuven: Acco.

Decin, G., Alaerts, L., Van Dessel, J., & Vandersmissen, T. (2019). *Onderzoekende leraren : leidraad voor praktijkonderzoek op school*. Tielt: Lannoo.

Dierickx, E., & Koelman, A. (2021). *Kleuterleerkracht: het naslagwerk voor kwaliteitsvol kleuteronderwijs*. Gent: Academia Press.

Feryn, S. (2021). *Kleuters laten groeien in executieve functies. Hoe? Zo!: zet je EF-bril op: praktijkboek*. Leuven: Lannoo Campus.

Heylen, L. & Holvoet, M. (2022). *EGO: praktijkboek ruimte voor initiatief in het basisonderwijs met kleuters*. 3^e druk Tielt: Lannoo.

Röhner, R., & Wenke, H., (2004). *Dalton – onderwijs (2^e ed.)*. Arko

van Beemen, L. (2018). *Ontwikkelingspsychologie*. 6e druk Groningen: Wolters-Noordhoff.

Angelique, '(2020, 19 maart). "De zelfredzaamheid van kleuters). [Blog]. Geraadpleegd op 5 april 2023 via <https://www.groep1-2.com/post/zelfredzaamheid>

Buitengewoon basisonderwijs (z.j.). Geraadpleegd op 1 juni 2023 via <https://www.vlaanderen.be/buitengewoon-basisonderwijs>

Daltonschool De Lotus Gent (z.j.). Geraadpleegd op 20 november 2022 via <https://scholen.stad.gent/daltonschooldelotus>

Klasse, [YouTube]. (23 mei 2018). Wacht je beurt af: zelfsturing of executieve functies aanleren in de kleuterklas [Videofile]. <https://www.youtube.com/watch?v=wQwxhaardEI&t=1765s>

Nederlandse Dalton Vereniging (2022). Kernwaarden Nederlandse Dalton Vereniging geraadpleegd op 30 maart 2023 via <https://dalton.nl/daltononderwijs/kernwaarden/>

Peeters, W. (2020, 9 november). De Flow theorie van Mihaly Csikszentmihaly. Vernieuwenderwijs. Geraadpleegd op 14 januari 2023 via: <https://www.vernieuwenderwijs.nl/de-flow-theorie-van-mihaly-csikszentmihaly/>

Ritchie, V. (2022, 27 september). Zelfredzaamheid van je kind. Oudersvannu.nl. Geraadpleegd 4 januari 2023 via: <https://www.oudersvannu.nl/peuter/opvoeden/zelfredzaamheid/>

Aelterman, N. & Vansteenkiste, M. (z.j.) Motivatie en groei van leraren bevorderen vanuit een ABC-Mindset. [pdf]. https://divo.be/assets/aelterman_vansteenkiste_hoofdstuk_teamzorg_2020.pdf

Bracke, S. (2020- 2021). Gedeelde verantwoordelijkheid tussen de leerkracht en leerlingenbegeleider communicatie als sleutel tot succes [pdf]. https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/003/011/149/RUG01-003011149_2021_0001_AC.pdf

Custers, G. (2016). Verkenning van redzaamheid [pdf] https://www.researchgate.net/profile/Gijs-Custers/publication/305620174_Verkenning_van_redzaamheid/links/5796114a08aec89db7b84872/Verkenning-van-redzaamheid.pdf

Finet, B. (2020). Positive teaching [pdf.] [Syllabus P.T. \(3\).pdf](#)

Finet, B. (2020- 2021). Stimulerende leeromgeving [pdf.] [cursus stimulerende leeromgeving KL 21-22 \(4\).pdf](#)

Smidts, D. (2018). Zelfsturing in de klas Over aandacht, executieve functies en rust [pdf] geraadpleegd op 5 april 2023 via: <https://www.bruna.nl/images/active/InkijkPDF/cb/9789057124846.pdf>

Fukkink, R. (2017). Het bieden van emotionele veiligheid in een veilige en gezonde omgeving. Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang. (1), 15-17. Geraadpleegd op 5 april 2023 via: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/images/pedagogische-kaders/boek-pedagogisch-curriculum-voor-het-jonge-kind-in-de-kinderopvang.pdf>

Heylen, L. & Van en Meerssche, J. (2020) Contractwerk werkt! Argumenten om contractwerk zinvol te houden [pdf] Tweemonds hét centrum voor welbevinden en betrokkenheid. Geraadpleegd op 5 april 2023 via: https://egoscoop.nl/pdf/Jaargang_14_Nr._1_P4-9_-_Contractwerk_werkt!.pdf

Laevers, F., & Buyse, E., & Daems, M., & Declercq, B., (2016) Implicaties voor het monitoren van kwaliteit. Welbevinden en betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang, (2-3), 12-16. Geraadpleegd op 7 april via: [file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Kennisdossier_BKK2016003_LR_DEF%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Kennisdossier_BKK2016003_LR_DEF%20(2).pdf)

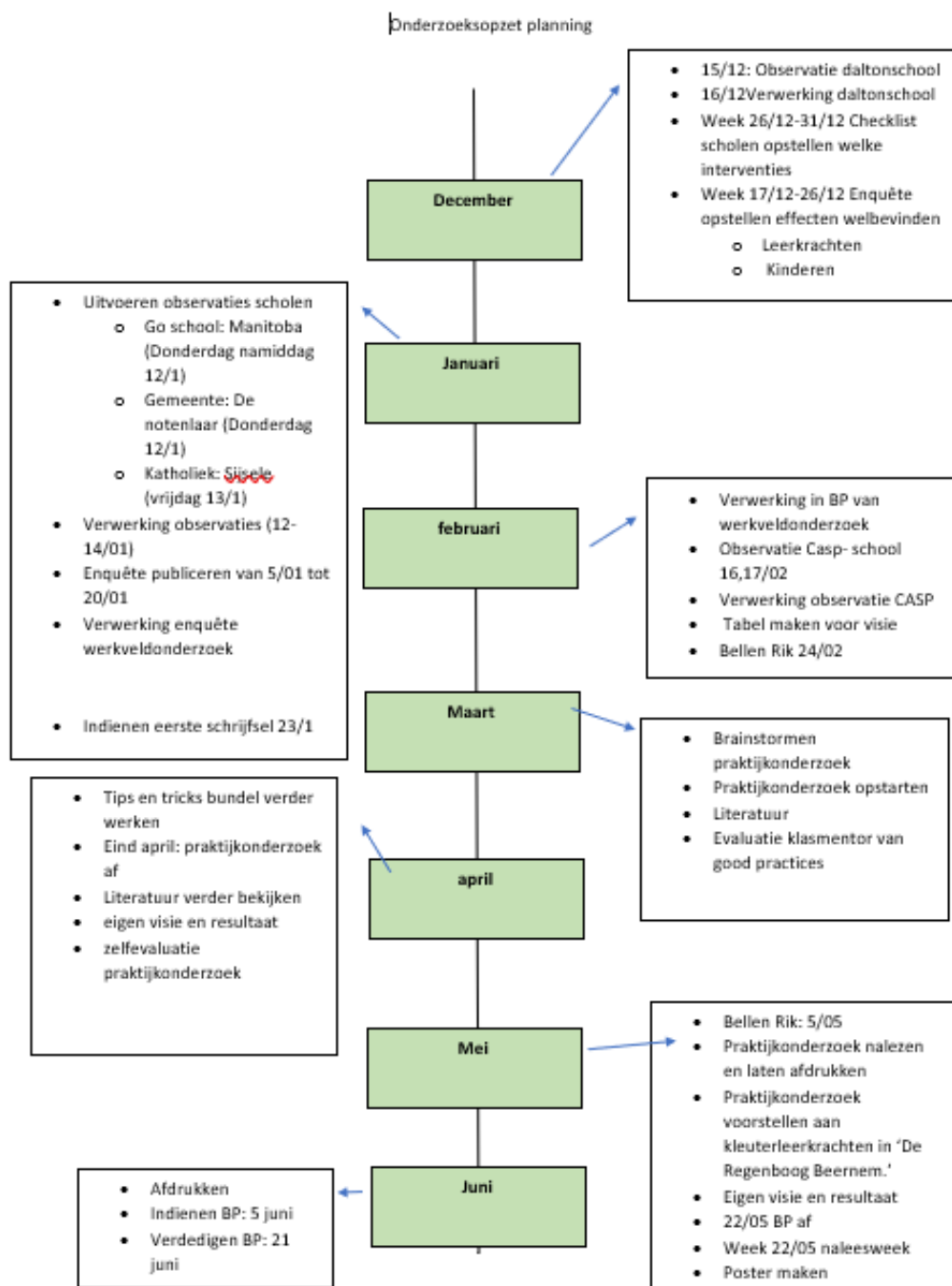
Van den Acker, Y. (2015) Oplossingsgericht leren denken en doen op een VO-school [masterproef] [file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_84c8fab0-bad8-4df5-b754-696e00a15325_Acker-2023638-PGO-mei-2015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_84c8fab0-bad8-4df5-b754-696e00a15325_Acker-2023638-PGO-mei-2015%20(1).pdf)

Van Waetermeulen, L. (2020-2021). Het ABC van de zelf-determinatie theorie stimuleren in wetenschapsonderwijs [masterproef] Universiteit Gent.
https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/003/012/629/RUG01-003012629_2021_0001_AC.pdf

Bijlagen

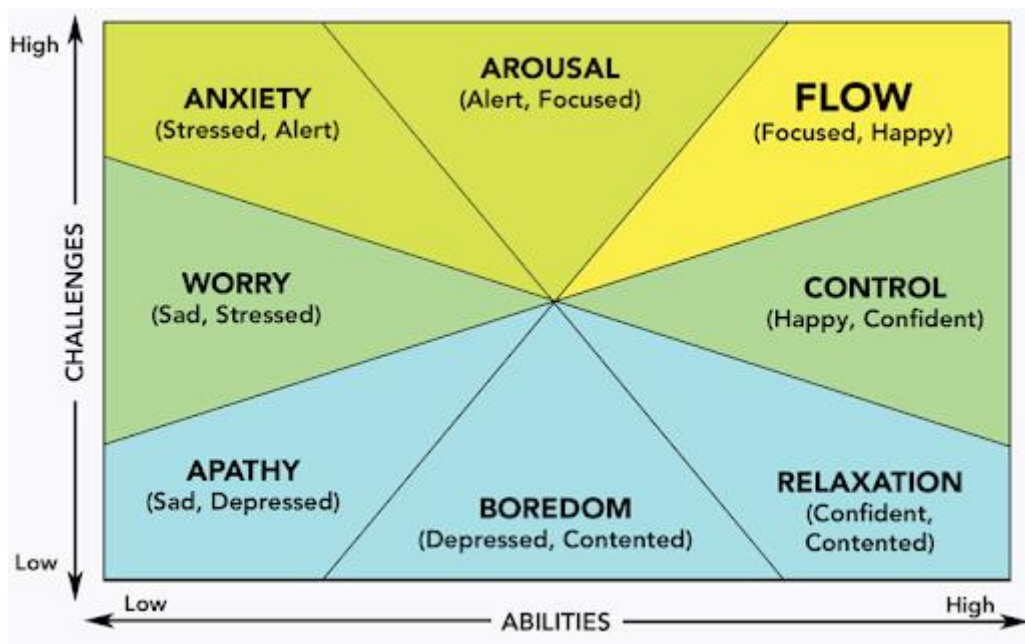
Bijlage 1

Onderzoeksopzet planning

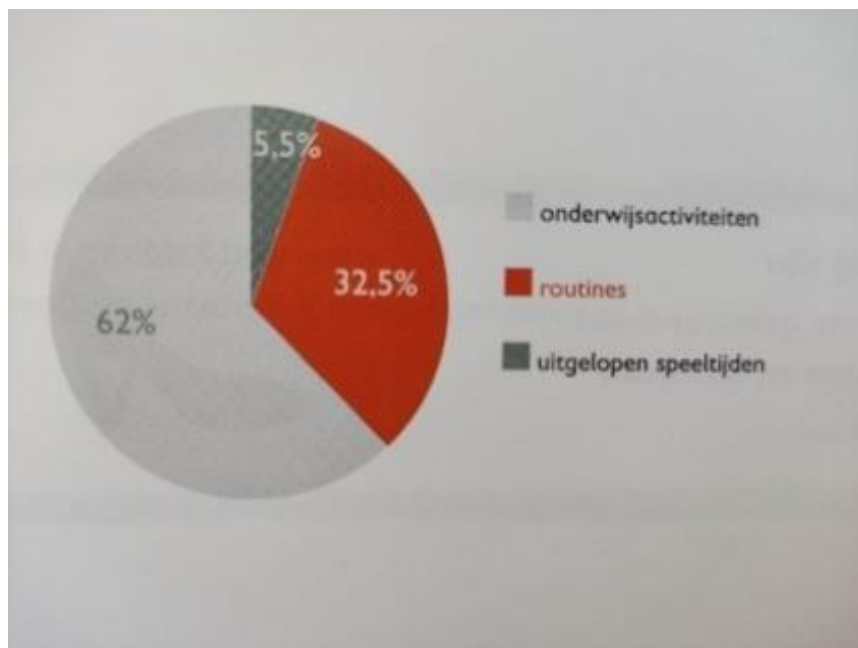

Bijlage 2

Csikzentmihaly

Routine

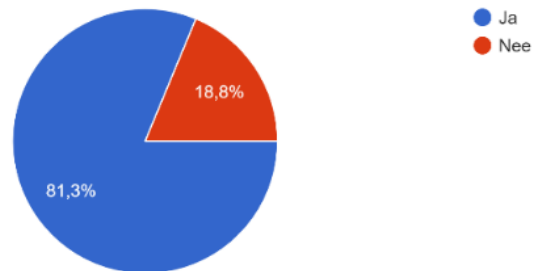

Bijlage 3

Gegevens enquête leerkrachten

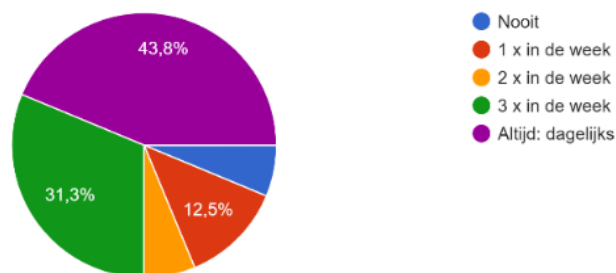
2. Kunnen de kleuters zelf het materiaal/speelgoed uit de kasten nemen?

32 antwoorden

3. Kiezen de kinderen zelf het speelgoed waarmee ze willen spelen?

32 antwoorden

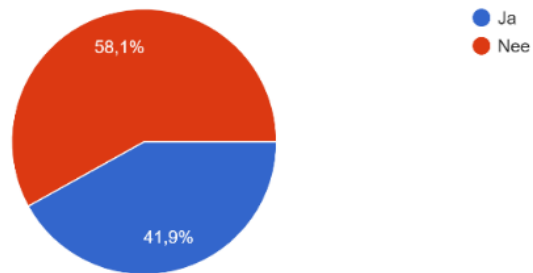
6. Zijn de klas afspraken zichtbaar in de klas door pictogrammen?

32 antwoorden

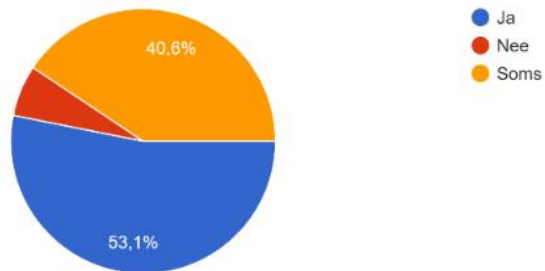
7. Zijn de speelplaats afspraken zichtbaar door pictogrammen?

31 antwoorden

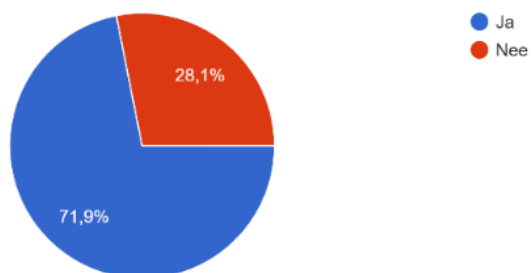
13. Evalueert U samen met de kinderen het thema of de werkjes?

32 antwoorden

20. Krijgen de kinderen inbreng bij het uitwerken van het thema?

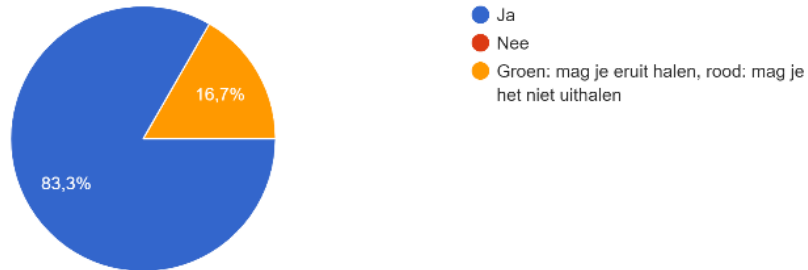
32 antwoorden

Gegevens enquête kleuters

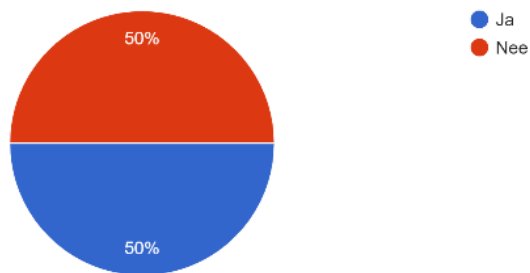
2. Neem jij alleen het speelgoed uit de kast?

6 antwoorden

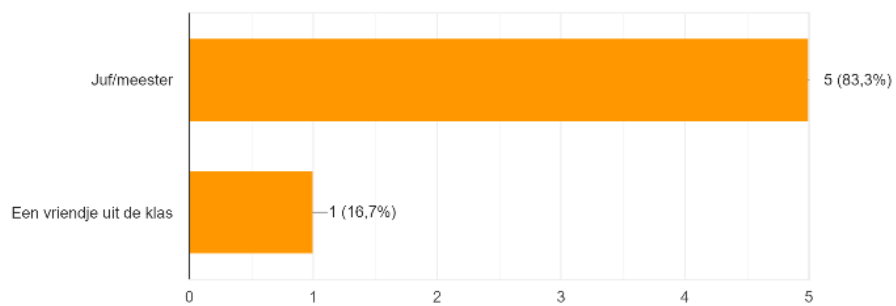
4. Mag jij alleen opdrachten uitvoeren in de klas? Welke?

6 antwoorden

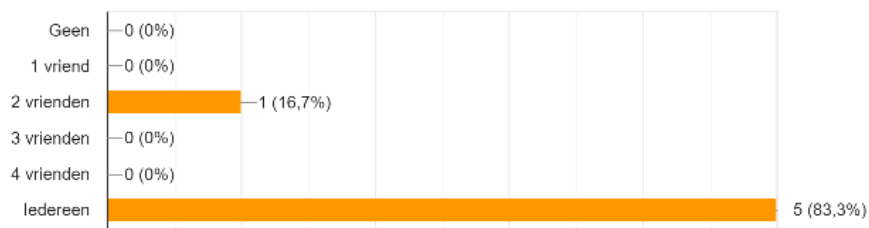
7. Aan wie vraag jij het meeste hulp, wanneer er iets niet goed lukt?

6 antwoorden

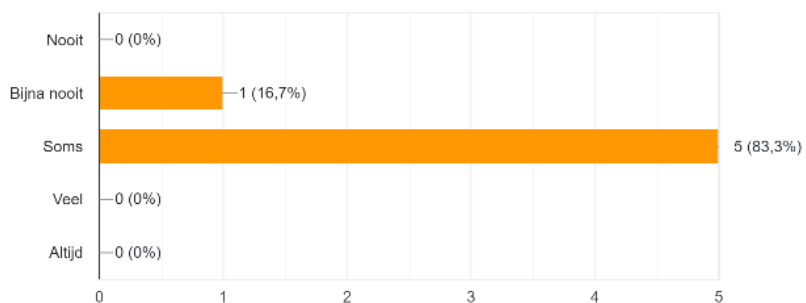
11. Wie zijn je vrienden in de klas?

6 antwoorden

12. Ben je soms triestig in de klas

6 antwoorden

Observatielijsten van gegeven scholen

QR-code De Notelaar

QR-code Manitoba

QR-code Sint-Maarten

Bijlage 4

Voorblad 'Tips en Tricks' boek en QR- code

QR-code naar de classificeer les

Bijlage 5

Evaluatielijst voor leerkrachten

Evaluatielijst Tips en Tricks boek

Beste

Ik ben Famke Goetgeluck 3de jaar student Educatieve Bachelor kleuteronderwijs in Howest te Brugge. Voor mijn Bachelorproef heb ik een 'Tips en tricks' boek opgesteld. Het 'Tips en tricks' boek is gemaakt voor kleuterleerkrachten. In het boek kan je praktijkvoorbeelden terugvinden om zelfstandigheid en zelfredzaamheid te verhogen.

Is het mogelijk om na het lezen of gebruiken van het 'Tips en tricks' boek de volgende evaluatielijst van 5 vragen in te vullen? Het neemt max 5 min in beslag. Beschrijf bij 'waarom' je gekozen hebt voor het aangeduide vakje.

Je kan het online invullen door de QR-code te scannen of het formulier in te vullen.

Alvast bedankt!

1. Heeft het Tips en Tricks boek nieuwe ideeën weer dat je kan toepassen in je klaspraktijk?
 Ja.....
 Nee.....
Waarom: .....
2. Kunnen de ideeën de zelfredzaamheid en zelfstandigheid volgens jou verhogen tijdens de dagelijkse activiteiten in de klas?
 Ja.....
 Nee.....
Waarom: .....
3. Is het Tips en tricks boek makkelijk hanteerbaar?
 Ja.....
 Nee.....
Waarom: .....
4. Vindt U het boek goed opgesteld door de combinatie literatuur en goede praktijkvoorbeelden met afbeeldingen?
 Ja.....
 Nee.....
Waarom: .....
5. Geeft de test een meerwaarde om zelf stil te staan bij zelfstandigheid en zelfredzaamheid?
 Ja.....
 Nee.....
Waarom: .....

Evaluatielijst CASP-school

Evaluation list autonomy and self-reliance evaluation list

Autonomy

Autonomy in the classroom

1. What does independence/autonomy in kindergarten mean to you?
For me, autonomy is the ability to get independence in different aspects of the school day as self-care, take care of the environment, interaction with other classmates and making decisions.....
.....
.....
2. The children see the contents of the toys in the box?
Children can see the content of the trays with toys and also, toys in boxes included some images of the toys. Some boxes are always placed in the same location to provide children can pick up boxes by

Self-resilience means the ability of overcome to difficult situations and learning from that.

.....
.....

Aspect self-reliance

7. The children think about thier body hygiene, washing their hands when dirty?
Children think about washing their hands when their hands are actually dirty, so they can see their dirt, for example, after painting, but in some specific situations if they wouldn't have had the routine of washing their hands they didn't wash it. For example, after breakfast.....
.....
.....
8. The children use the step-by-step plan to put on their coats?
They have a sequence of action learned in 3 years old to learn how to put on their coats by themselves.....
.....
.....

Childeren self-direction / EF (executieve functies)

9. The children experiment and explore with materials?
Not as much as we liked.....
.....
.....
10. The children use the stop-think-do strategy?
I don't know this strategy. They sometimes do without thinking.
.....
.....